

СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК

(STUDENSKYJ VISNYK)

видав Центральний Союз Українського Студенства („ЦЕСУС“)

Річник IV.

Липень-Серпень, 1926. Прага.

Ч. 7-8.

СВІТЛІЙ ПАМЯТИ

Симона Васильовича
Петлюри

Голови Директорії
Української Народної Республіки,
Головного Отамана Українського
Війська,

Українське Студенство

р. Б. 1926.

Памяти Симона Петлюри.

Відійшли у негоду, у розталь,
За плечима хрипів Батий...
Прокаженна земна короста
Відбивала татарські сліди.

Сизий простір, за милю — миля,
Мовчавний і ворохий — минав,
І мороз на тілі Поділля
Підкопитні кріпив письмена.

В ті розжеврені, хижі години
Невжеж спочивав Господь?
... Страшно покритки Катерини
Гвалтували покірливу плоть.

Страшно й соромно лоно голе
Випиналося з під ганчірок...
Чом же дике, неплодне поле
Не відвідав огнений пророк?

Чом не кинув у тіло повії
Бліскавкою — благодать?
Ти склепив тоді хмарні вії
І ніхто не посмів нагадать.

Лиш, вслухаючись в шуми земнії.
Як одбой виграва сурмач.
Гамувала пречиста Марія
Свій нестримний жіночий плач.

А осінь глуха і зимна
Стіною туману йшла.
Лиш епоха пекуча і димна
Іще дзичала крізь ню, як стріла.

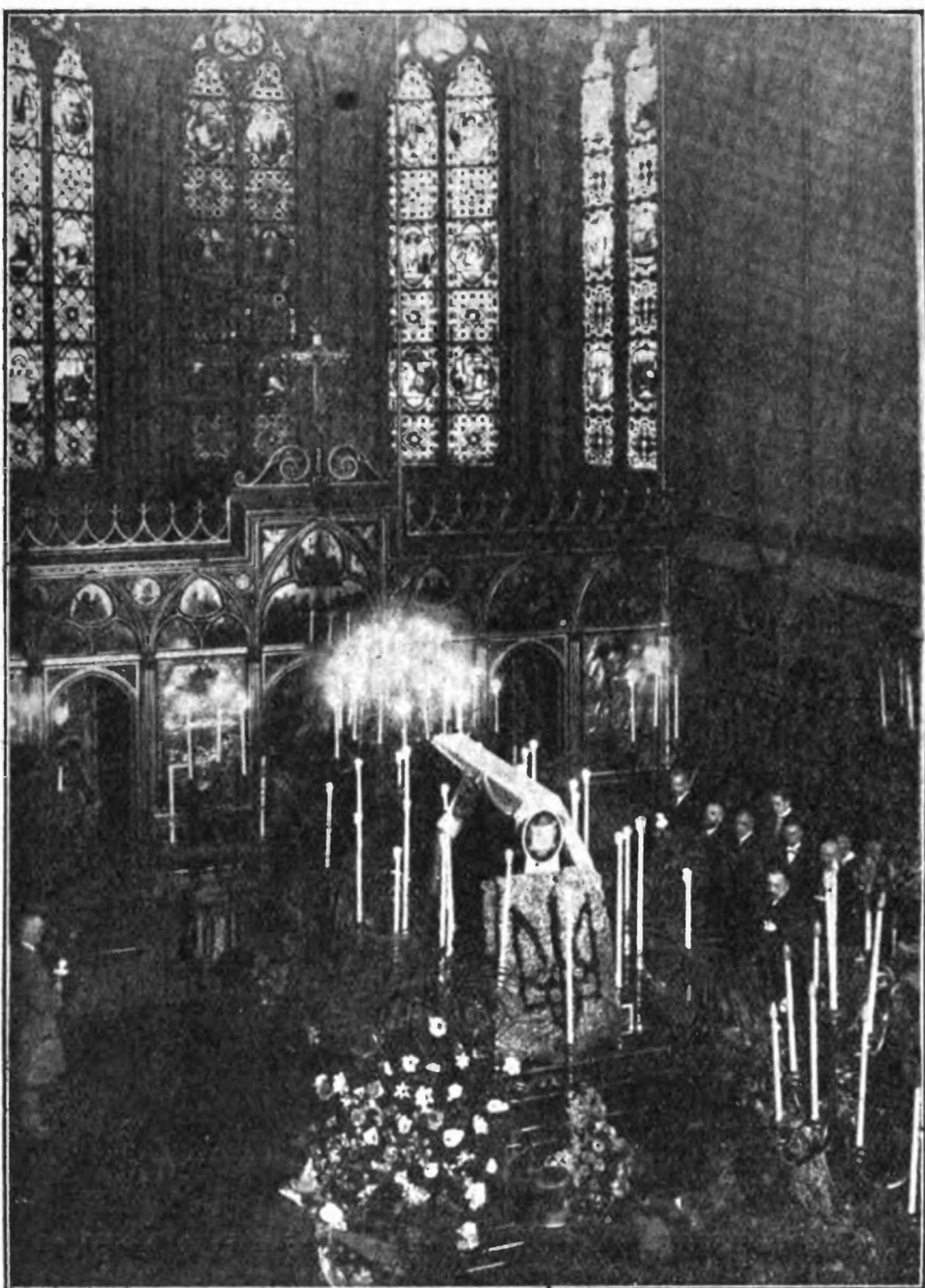
Розтримтілі простори гойдались
І хилилися крокам у такт,
І летіла горбата далеч
Від хреста — і — до хреста —

Там, де Захід зіяв, як брама
До відвічних прабатьківщин,
Над непімщеними полями
Іще гремів наш валізний чин.

Із селянських, із житніх зітхань,
Із таємних мужицьких глибин,
Там, де степ під ралом затиха
І болячкою пухнуть горби;

Де селянську жилаву плоть
Чорна праця землить за життя,
Піп старенький, як простий Господь,
Хрестоносну правицю простяг

І пасе, мов ягнята, хати,
Тільки ладаном стелеться мла, —
От звідкіль народився нам ти,
Головний Отамане Села!

Домовина з тілом С. В. Петлюри в румунській церкві в Парижі.

Євген Маланюк.

Національна проскомідія.

I.

Довершилося.

Справа Української національної державної боротьби налялася офірною кровю її Вождя. Принесено найвищу жертву перед Богом Нації. Хліб і вино національних змагань наших переїстотнілись в Тіло і Кров.

В час, коли там, на непімщених степах України, в тяжких муках народження, наші гасла, наші мрії, наша мета трудно але певно обертаються в факти Української дійсності, — ніби на допомогу цьому процесові для піднесення на найвищі верховини духу, для надання останньої моральної данини, останньої моральної жертви, — проливається свята й освячуюча кров. Відбулася мистерія здійснення ідеї, свіхарістія національних чинів, найвище освячення, найсвятіше укоронування нашої боротьби.

Тільки скрапнула перша крапля Петлюриної крові на закурений брук Парижу, цього гіркого Єрусалиму всіх національних еміграцій, — і — єдиною судорогою затремтіла кожна Українська істота на цілій нашій планеті, і єдиний ток національної електрики протяг і збуднав всіх, кого породила і викохала сонцем і кровю насичена, чорною плотію тучна Українська земля.

В цей страшний, страсний, мистично-таємний час, будьмо мужні, як на сповіді і утверджімо:

— Ця кров є те, чого бракувало — нашій ідеї.

Тяжкою вагою впала ця кров на терези Історії і перехилила їх в український бік.

Свяченім вогнем спалахнула ця кров і пропекла і випекла наші національні болічки, наші історичні хороби.

Іменно — ця кров є та, що по пророчому слову Шевченка — замінила собою сукровицю, яка мляво й мертво оберталася в жилах сліпого, покірливого й ледачого раба.

Ця кров отверзла і примусила прозріти. Вона розбудила остаточно і остаточно озброїла. Вона — червлений Рубікон і назад воротя вже немає.

Останній етап на простім, як неминучість, шляху до Держави.

Солоденько-огидні федералістичні пасторалі, українофільські хутори, малоросійський закуток в панській прихожій з заяловеним топчаном лъокаля, «загірні комуни» й «голубі Савойі» перечуленого й романтичного раба, — все це залишилося по той бік Рубікуна.

Над тепленькими й гнилими болотами вчоращеного Україцького Провансу западає невблаганий присмерк, а за свіжою могилою Симона Петлюри, за цим окровавленим ковчегом Національного заповіту, — широко розгортається ранковим вітром

овіяна, ранковим сонцем осяяна певна й ясна Державно-Українська долина.

Ні, не легкий і не мягкий, а жорстокий і трудний шлях перед нами. Він не для тих, що «орієнтуються», що викили чиплятися до «інтернаціоналів», простувати «скопом», бути прикащиками, унтерами й льокаями у панів.

Він не для рабів і повій, не для патріотів собачої конури в чужім дворі, не для смердячих жерців всілякої канонізованої мертвеччини, не для моральних кастратів...

Цим шляхом підуть лише чесні і вільні, лицарі обовязку, металеві легіонери релігіозно-натхненого національного війська, які розуміють, що без офірності, без граничного напруження, без підпорядковання себе божеству єдиної, органічно-Української ідеї, нарешті без заліза і крові, — нема ні України, ні Українців, а є отара безобличного бидла, є «міліони свинопасів», покірливий обєкт для яких завгодно месіяністичних вівісекцій, безвладний матеріял в руках першого-ліпшого хижака.

II.

Многоміліоновий убійник Симона Петлюри, та соціальна потвора Сходу Європи, що називається Росією, не обрахувала всієї фатальнosti для себе наслідків акту вбивства.

Безперечно: знищення вождя, обезголовлення боротьби, можлива деморалізація Українських сил, можливе розсіяння їх поズавленням динамічного осередку, в якім звікувалася душа боротьби, — все це було надто привабливою перспективою для Росії.

Але лише — теоретично.

І в цій помилці — вся психологія російського типу.

Общерусько-московсько-жидівський мозок сучасної Росії, як і всякої Росії, — занадто теоретичний, занадто нігілістичний і матеріалістичний (особливо тепер, коли матеріалізм у своєрідній юдаїстично-православній інтерпретації, — став офіційною релігією Росії), не міг й досі не може збагнути християнського духу європейської психології, європейської культури, ладу європейської душі.

Уряд Росії, доручаючи цю справу жидові, теоретично мав на думці виконати два завдання: 1) знищити Вождя найнебезпечніших ворогів Росії і 2) скомпромітувати провокаційною фігурою виконавця вбивства — цілий визвольний рух Український. Задумано дуже тонко і опрацьовано надто старанно.

Російський револьвер хотів забити Симона Петлюру, Вождя Українського Визволення, втілення Українського самостійництва, витвір національної волі Українських мас, а в дійсності, результати цього хитрого московсько-жидівського гешефту — для Росії оказалися надто мізерними і навіть зворотними...

Звички поборювати кожну ідею, кожен прояв людського духу при універсальній допомозі «стенкі», вони думали в такий-же спосіб розправитися з Українською Національною Ідеєю, з духовним почуттям Української Национальності і любови до Батьківщини.

І, натурально, помилилися.

Вони ідіотично жорстоко стріляли в Ідею, в Душу Нації, вважаючи їх за той «крам», яким вони звички спекулювати в країні рабства й мовчання, і яким вони симулювали і намагаються далі симулювати свої «ідеї» перед обезкровленими, затурканими й здеморалізованими «масами».

Револьверові кулі без силі перед Несмертельним.

Убито Симона Васильовича Петлюру, але над трупом його знялись широкі крила того історичного явища, що ім'я його — Симон Петлюра.

І ці крила підняли справу Українського Визволення на недосяжну моральну височину. Цієї височини ніколи не досягнуть провокаційні вигуки про «погроми», «мєсть єврейського населення», «альtruїзм Шварцбарта», — все це немічне базікання злодія, зловленого на гарячім вчинку.

Револьверові постріли далеко не є панацеєю од всіх російських «бєд».

Вирок історії над Росією проголошено давно і цей вирок смерті виконується, хоч як намагаються сучасні володарі чиплятися за життя найманими пострілами і підкупленою брехнею.

Правда ж Української Ідеї — жива, а Ідеї розіпяті удесятиряють свою живучість.

Тому-то забитий Петлюра — побідний гімн Української Ідеї, могутнє «слава» звитяжної нації, симфонія радісної «осани» в страсний, таємний, святий час Національної Проскомідії.

Л. Вологів.

Так мав умерти Симон Петлюра...

(Фрагмент).

Так мав умерти С. Петлюра — Отаман Української Національної Ідеї... Раною, що ніколи не загойтися, болем, що ніколи не вгомониться, кровю, що пянітиме ненавистю до ворогів, жертвою, що тяжитиме над сумлінням Народу тищим релігійним імперативом...

Для того, щоби християнство опанувало людство своїми ідеями, впялось хрестом своїм у тіло людства. Ніколи не вистачило би найзважтішої пропаганди його, навіть чудес та легенд — мав бути для того Христос розіпятий, так мученицьки за ідею свою

пожертвуваний. Бо сила християнства не в ідеях його, не в його системі морали, — *не Евангеліє, а Христос*, — власне в тій апо-теозі містеріальній, якою завершив Христос своє життя.

Тільки тому християнство стало *релігією*, тільки тому хри-стиянство пало на сумління людства священним обовязком здій-снити ту Правду, яку Христос, збагривши так покірливо-трагічно, так *надлюдськи* свою кровю, поставив над усі сягання людського духу... Тайна християнства, його *імперативність* і є той голос кро-ви, що обовязує містично, мимо свідомості, і так хоробливо за-гострює завше проблему *індивідуальності* в чоловікові, і так зав-ше *жертвенно* пориває її на Верховини Христового Духу...

І з інтимно витонченим відчуттям цієї «темної» правди Хри-стової релігії запитує один із найбільших для сучасся філософів християнства — Розанов — один із тих, що найглибше пройнявся *надлюдським* во Христі: — «Чи не є погребіння жіра (розуміючи під жіром щілий комплекс наших, просто людини, язичеських по-чувань) во Христі найвищою Точкою Краси Чоловіка?»...

І для цього властиво, щоби поставити цю *Точку* в процесі здійснення Української Національної Ідеї, так мав умерти Петлюра.

Так. Брутално розстріляний, з нечуваною, цинічною, *пре-дільною* жорстокістю припаятий до брудного, запльованого бруку Парижа.

А не своєю смертю.

І тепер властиво. Не в часи слави і перемог, а тепер в сумні дні вигнання, на терновому шляху поневіряння, під тягарем емі-гранського хреста, під неэмірною вагою смиренного, Христового *терпіння*, муки без силля і все подолавшої Любови до Батьків-щини, віддаючи для Неї своє життя і за Ню свою Смерть...

Так мав умерти Петлюра. В тому містична, розумом неэмір-на правда всякої великої Ідеї, закон Індивідуальності, що зосе-редила себе в Ідеї і Ідею зосередила в собі, як стимул чину і творчості.

Петлюра *фатально*, неминуче стремів до такої смерті, її та-ку очікував, навіть волів, підсвідомо, силою свого *визначення*, силою своєї Індивідуальності, конешністю розгорнути її до свого логічного і творчого кінця. І такою смертю він дійсно *завершив морально* своє життєве коло, свою Індивідуальність...

І для того, щоби Національна Ідея Воскресення Українського Народа стала *релігійним імпульсом*, мала власти така *найвища жертва* і найбільш *ірраціональна, іллогічна*, що потряслася би морально і *відповідально* цілу істоту кожного із нас і цілого на-роду...

Кажуть, що Петлюра був актором. Інші заперечують, від-мовляють йому в тому, навіть відчувають образу за те, і ті, і другі, однак, не розуміються на тому, що акторство є характери-стичною і властивою рисою всякої Індивідуальності, всякого

творчого чину, що всякий процес творчості є акторським проявом нашої особистості, що здібність на жертву, а тим більш на самопожертву є лицедійством, зреченням себе, виконанням ролі...

І в цьому відношенню чи не був найбільшим актором — Христос?!

І хто ж із великих людей, що поривали плодство на чин, не був у тій чи іншій степені і формі актором?!

Петлюрі ця риса була так само властива. Тільки не була вона в ньому такою виразною, не проступала так активно, не був Петлюра актором великої чинності. І це можливо є як раз причиною того, що Петлюра не залишив нам закінченого образу своєї Індивідуальності; це двоїло його, ослабляло його рішучість, здержувало розмах його творчого прояву, не давало повного ефекту.

І цей ефект дала смерть Петлюри.

Однак тільки ця властивість і була тою силою, що забезпечувала Петлюрі здібність поривати за собою маси, що запалювала його латосом боротьби, що виштовхнула його на верховини проводиря Нації з буденної посади бухгалтера, що прирекла його так вперто, непримиримо і героїчно znositi тягар вигнання і відповіданість поразки і так жертвено умерти. А що Петлюра був більш актором, таєм би мовити, внутрішнього згорання, ніж чинності — це і зосереджує вагу його Індивідуальності в її моральній силі, в її моральній незломності.

Як раз ця властивість не вистачала другим може більш інтелектуально підготовленим до державного проводу і як раз вона відзначила Петлюру втіленням Національних змагань Українського Народу і Національним Мучеником цих змагань.

В Петлюрі промовляв Геній Української Нації і Петлюра так само був підневільним цієї Ідеї, як і безвладним перед смертю, власно такою, яка наступила і такою мала завершити роль Петлюри в Національному Відродженню Українського Народу на теперішній його етап.

Так детермінована була смерть Петлюри його власною Індивідуальністю.

Приблизно років 10 тому назад на сторінках газети «Приазовський Край» була видрукована моя стаття про Пушкіна, де я доводив, що смерть Пушкіна була так само детермінована його Індивідуальністю, що всяка смерть Індивідуальністю відзначеного чоловіка, є не тільки розв'язанням його фізичного існування, а чи не більше етапним проявом його творчої Індивідуальності, що в такому розумінні майже всі видатні Індивідуальності умирали не винадковою смертю, а цілком визначену тими завданнями, які повнила своїм життям і своєю творчістю Індивідуальність. Смерть такої людини має так само бути творчою ролею і

характером її означена і так само має бути певним етапом, а то і апoteозою в доконанню цієї ролі.

Так само така смерть Петлюри є етапом детермінованим в процесі доконання Петлюрою своєї *Національної місії*, розглядаючи її як процес творчого здійснення Індивідуальності Петлюри. Петлюра не виконав би своєї ролі до кінця, не довершив би її, коли б не такою смертю умер.

Так мав умерти Петлюра, і не тільки здійснюючи свою Індивідуальність, але і здійснюючи вимогу Національної Ідеї Українського Народу. Так мав умерти, щоби знову безсмертно воскреснути, як стимул до дальній невпинної боротьби, як *релігійний імператив* до дальших змалань аж до остаточної перемоги, аж до втілення тої ідеї, в жертву якотої разстріляний С. Петлюра.

Т. Олесюк.

С. В. Петлюра та Українське Студенство.

Смерть С. В. Петлюри без сумніву є подією, яку нині болюче переживає ціла Україна. Перед цею подією всі теперешні нещастия розшматованої пригнобленої української нації якось відходять на другий план і власне на їх тлі смерть ця дістас ще більш трагічне освітлення, ще більш далекосягле значіння...

Безмежне обурення проти бузувірського вбивства і глибокий зворушуючий смуток від непоправимої втрати — ось що єднає біля свіжої могили всіх нас, що йшли у визвольній українській боротьбі під проводом Симона Петлюри. Перед світлою пам'ятю Симона Петлюри хилять нині голови і ті, що за життя його у визвольних шляхах з ним разходилися, що були його політичними противниками ба й особистими ворогами. Ми певні, що при віддаванні належної пошани імені С. Петлюри не фарисейське *de mortuis aut bene aut nihil* іми керує...

Смерть для Симона Петлюри це кінець його житньового тернового шляху за улюблenu понад все Ровняту Україну, шляху непосильної боротьби. Смерть для нього це початок шляху зrozуміння, вдячности, бессмертної слави серед Української Нації. І даремні вусилля огидних катів Українського Народу і вбивців С. Петлюри опоганити цей посмертний шлях слави брудом на клепів. На оборону чести Симона Петлюри стане весь Український Народ, бо нині честь Петлюри — честь України. Хто нині стає в ряди ворогів — вбивців Петлюри, — стає в ряди ворогів Української Нації.

Ми, сучасники і співробітники Симона Петлюри, оплачуємо нині смерть його, не смімо давати в серці своєму місце для одчаю і розпачу. Перед нами стелеться далі та дорога, по якій за життя так непохитно йшов Симон Петлюра, дорога до визволення Української Нації, до Державної Незалежності її, до її куль-

турного розвіту та величи. Мусимо визвольний прапор, який тримав у своїх руках Симон Петлюра, взяти в свої руки, мусимо понести цей прапор вперед аж до остаточної перемоги. Наш обов'язок зміцнити свій дух, як був міцний дух його, насталити свою волю так, як крицовою була воля його. Наш обов'язок перед Ним і Україною і далі відданно служити тій ідеї, за яку Він своє життя так трагічно офірував, наш обов'язок вчитися з досвіду, і з помилок його. Бо помилки Симона Петлюри не зі злої волі його походили, а з природньої людської немічності в так складній і тяжкій праці Українського Визволення. Симон Петлюра і в своїх помилках зостається таким же великим українським Патріотом, як і в цілому своєму життєвому чині.

Нині, коли затихає «мирське пристрасті» до Петлюри, — Українське суспільство мусить довершити важливу справу — всебічно освітлити і об'єктивно зважити чин, що поклав Він на терези долі України. Це потрібно не для С. Петлюри, не для віддання йому так коштовно заслуженої Ним справедливости, — це потрібно для нас самих, щоби з чину цього добути ясний дороговказ нашого дальнього життя і праці для Української Справи.

Автор цих рядків приймав свого часу близьку участь в українському студенському рухові і входив з доручення і в справах студенських організацій в безпосередні стосунки з Петлюрою і офіційно, як з Головою Держави і неофіційно, як з українським громадянином-патріотом. Під час побачень з С. Петлюрою порушувалися проблеми українського академічно-організаційного студенського руху у всій їх широті та важливості. Встановлялися положення, як ідеологічні так і практичні для організації студенства, приймалися рішення в окремих конкретних справах, шукалися виходи із трудних ситуацій. Весь цей матеріал подавався потім в широкі студенські маси і ставав для них чинником формуючим і думку і волю. Не урядових розпоряджень та офіційних виступів уживав С. Петлюра для впливу свого на розвиток студенського руху. Логічно побудована думка, підперта почуттям гарячої любові до України, тверезий смисл — все це виявлене у вільній розмові, робило із студентів співбесідників С. Петлюри ентузіастів його ідеї; все це давало їм можливість запалити ідеями поставленими С. Петлюрою ширші студенські маси.

Багато думок, кинених С. Петлюрою в студенські маси вже зреалізовано, багато ще треба зреалізувати. Тому то не зайва буде на нашу думку спроба хоч би в нестисематизованій формі споминів подати ті думки, яких дотримувався в студенській справі С. Петлюра.

Я особисто пізнав С. Петлюру в осені р. 1915 в Москві в невеличкому помешканні «Украинской Жизни» — єдиного в ту

лиху годину журналу, що подавав ще прояви життя поки до кінця непридущеної України...

Хто із українців переживав під Московською владою ті військові часи безудержного шалу знущань Московщини над Українським Народом, той добре памятає те гнітуче могильне мовчання, яке панувало тоді по цілій Україні; ті понурі настрої серед нечисленного свідомого українського громадянства, настрої розпуки, зневір'я...

На такому тлі якимсь самоошукуванням видавались мені під час розмов з українцями в Москві їхні потішання себе відомостями про успіхи концертів «Кобзаря», про виступи в «Товаристві славянської культури», про Думські промови Милюкова на українські теми. Поза цим словесним потішанням себечувся безмежний душевний біль, смертельний жах за життя Українського Народу, як нації, чулась цілковита безпорадність.

І ось в маленькій кімнаті, в невеличкому колі українців, людина з блідим обличчям, з палаючими очима кидає слова, насищені безмежною вірою в Українську справу. Горить в них непохитне переконання, що нема в світі сили, яка змогла б остаточно знищити стремління до життя і волі здорового і фізично і морально Українського Народу...

— Що ж тепер маємо ми українці чинити? — Не вгашати духу свого, готовитися до приходу дня повстання України. Готовитися організаційною працею на всіх ділянках народного життя.

Говорить це нам С. Петлюра. І не так навіть зміст, як спосіб говорення, те почуття, яким перейняті його слова, просто гипнотизують слухачів, роблять їх послушними волі промовця. Засмучені обличча світліють, голоси починають згучати бадьоріше і рішучість до боротьби запановує в душах.

Великі ідеї опановують людством лише через своїх ентузіастів-пророків. С. Петлюра був таким ентузіястом Української Визвольної Ідеї, він умів вложити і закріпити її в людських серцях, він сам горів і других запалював.

Основою його, так би мовити, життєвої філософії був оптимізм що до Української Справи. Однак оптимізм цей не був оптимізмом фантаста, одірваного від реальних обставин, а оптимізмом невтомного робітника, що вірить в доцільність своєї праці і любить її. Мене просто вразила і очаровала тоді та детальна і ґрунтовна поінформованість С. Петлюри про українське студенське життя, яка виявилася з дальшої нашої розмови. Спори серед студенства — прихильників позиції «Української Хати» з прибічниками «Дзвону», спори «оборонців» з прихильниками «Донцівського реферату», війна поміж «культурниками» і «політиками» — все це находило в С. Петлюрі не тільки уважливого спостерігача, але і вдумливого критика, що із своєї аналізи вмів

робити відповідні конкретні висновки для примінення їх на загально-громадському українському форумі.

Як тоді в Москві, так і пізніш, коли С. Петлюра був вже на чолі Української Держави, я не зустрів з його боку ані крихти того, так звичайного серед наших «старших громадян», відношення до студенства і студенських справ, як до чогось зеленого, другогартісного, підрядного, до чого «старшим», що заняті «важливими», «державними» справами слід ставитись лише з поблажливою посмішкою. Навпаки, справи студенські трактували С. Петлюра надзвичайно поважно, бо певному ідеологічному сформованню українського студенства він надавав першорядну роль в українському визвольному рухові. Організаційна праця серед українського студенства була на його думку не хлопячою забавкою, а відповідальною українською громадською роботою.

В часі першого знайомства з С. Петлюрою я був студентом Варшавського Університету, евакуованого до Ростову на Дону, а мешкав я у Харкові. Тож і не дивно, що інформації про організаційні справи українські стали у нашому тодішньому колі в тих університетах предметом довгих і докладних обмірковань. Виїзжаючи із Москви після розмови з С. Петлюрою, я, та й певно всі інші тодішні співбесідники почували себе остаточно забезпеченими від пессимізму, почували на собі обовязок певного емісарства для виконання упланованих організаційних завдань серед Українського студенства.

Товариши, що в зимі 1915—16 років вчилися в Ростові, добре знають ті наслідки, які принесла для Української справи в цьому важливому для України місті дружня праця Українського студенства в ту і почаси слідучу зиму. Ще добре в памяті у всіх нас тодішня студенська праця по «українізації» Ростова; досі без веселощів не можемо ми згадувати трагікомічної «шапочної» війни з університетським та адміністративним начальством, ще зараз довга борода «господина Кольдри», яку можна інколи спостерігати в околицях Празького Студенського Домова, наводить нас на спомини нашої боротьби в Ростові з «галицькими русскими».. Все це справи, значіння яких відчуваває нині ціле громадянство українське. Бо вони були зародком, імпульсом тих українських національних визвольних рухів і праці, які привели до того, що землі в устях Дона стали жити загальним українським національним життям...

І в наші тодішні наради, в наші плани, в нашу працю вніс не малу долю свого горіння своєї думки і С. Петлюра.

Листопад 1920 року. Скрахувала ще одна спроба України розвірити боротьбу з Москвою опертаю на Польщу. Спроба не принесла Україні визволення, вона лише продовжила збройну боротьбу з Москвою від одного трагічного листопаду до другого

не менш трагічного. — Рік оружної боротьби... Історія скаже чи ця спроба оправдалася цим роком чи ні... Листопад 1920 р. дав українській справі новий чинник — масову українську еміграцію. Десятки тисяч українців відчули вже на собі «добродійства» большевицької Москви так, як раніше відчували «добродійства» царські. Уряд, військо, селяне, робітники, інтелігенція — всі масами великими пішли на чужину шукати захисту свого життя, засобів визволення Батьківщини.

Серед Української еміграції — сотні і тисячі молоді, що в часі боротьби кинули книжку і взяли рушниці. Тепер молодь міриться з затяжним характером еміграції, не хоче капітулювати перед ворогом, не хоче нидіти в бездіяльності і стремить використати час перебування на чужині для удосконалення себе для дальшої боротьби. Але проти цих стремлінь непереборимі труднощі: табори, колючий дріт, безправний стан інтерновання або конфіновання, загальні злидні, безпорадність і байдужість з боку тих, що могли би та й мусіли би допомогти...

І хто зна чим закінчилися би академічно-організаційні починання молоді, хто зна чи відбувся би той великий рух, що привів із таборів Польщі сотки і тисячи цієї молоді до Високих Шкіл Західної Європи, коли б не поважне відношення до цієї справи С. Петлюри!

Уже в кінці 1920 р. після попереднього обміркування з С. Петлюрою загальної ситуації набирає особливої ваги і актуальності проблема оформлення студенського руху і спроба пробити хід українцям до Варшавського Університету. По весні 1921 року за указівками С. Петлюри переводиться координація праці спонтанно заснованих таборових громад і піддання їх під ідейно-організаційний провід Варшавської Громади. Даліші етапи студенського руху в Польщі: — в'їзи представників Громад, засновання Союзу Громад, звільнення студентів із таборів, впис на Високі Школи, нарешті масове перетранспортування студентів легально і по зелених пасах до Західної Європи — все це відбувалося за вказівками і планами С. Петлюри.

Увага і вплив С. Петлюри не обмежувалися Українським студенством в Польщі. Він пильно стежив за політикою большевиків в студенській справі. Він добре розумів і знав працю Українського студенства в Галичині. Він не спускав з очей жадної країни, жадного міста, куди доля не закинула Українських студентів. Справи загально студенські, як наприклад Всестуденський Конгрес та засновання Цесус'а займали С. Петлюру дуже живо. Ідеологічна позиція та тактичне поступовання деяких студенських організацій і на Конгресі і в Цесус'ї були под безпосереднім впливом С. Петлюри. До самої своєї смерті С. Петлюра не представав живо цікавитися працею українського студенства та його організаційними й ідеологічними справами. І хоч не завжди та не все серед студенства йшло так, як бажав би С. Петлюра всежрадість

його була велика, що ось формується сила, яка заважить немало при остаточному вирішенню долі України.

Таке живе зацікавлення та поважне відношення С. Петлюри до студенської проблеми випливає із того, що С. Петлюра був перш за все патріот-державник. Стоючи на чолі державно-визвольної справи, боляче і базисередньо відчуваючи при тому жахливий брак належно підготовлених людей, С. Петлюра всі надії свої природно звертає на молодше покоління. Перед молодю стоять надзвичайні національно-державні завдання, молодь до них мусить бути відповідно підготовлена. Вороги-окупанти не дають перевести належного підготовлення молоді на окупованих землях. Тим більша відповідальність, тим більший обовязок припадає на молодь на еміграції. *Всі, хто тільки може вчитись — мусять вчитись. Наука мусить бути найвищої якості, треба черпати її з Європейських першоджерел.* Та обставина, що еміграцією кинена велика маса українців, зокрема студенства, в Західну Європу, має помимо всього іншого для України величезне значіння культурно-національне. Україну Московщина насильно відірвала від Західно-Європейської культури, насильно втягнула в коло культури східної, євразійської з її сучасним проявом — большевизмом. Студенство через еміграцію поновить старі культурні звязки України з Західною Європою, стане на Україні чинником паралізуючим згубні московські впливи. Через нього відкриються двері для безпосереднього, а не *via Москва*, звязку з Європою.

Бажаючи, щоби студенство Українське дістало Європейську фахову освіту, С. Петлюра ставить до нього вимогу, щоби воно одночасно дістало і громадсько-політичне виховання. Вузьких фаховців Україна завжди зможе дістати собі з чужини. Їй потрібні Українці-фахівці, що були би одночасово і культурно-громадськими та державно-політичними діячами для провідництва Українськими масами. Останнє домагання С. Петлюри ще далеке досягнення. Українське студенство вже масово дістає західно-європейські дипломи, але йою суспільне виховання щойно накреплюється.

Праця студенства складна і тяжка — її можна виконати тільки при взаємній товариській підтримці. Студенство в своїх організаціях мусить творити одну дружню родину. Організація студенська може бути міцною лише при умові товариської солідарності та взаємному довіррю членів. Тому до організації студенства, що бореться за визволення Української Нації, не можуть бути введені елементи, що в якій будь формі оправдують чи підтримують поневолення України чужинцями. С. Петлюра був рішучим противником введення до Українських студенських організацій комуністів та зміновіховців. Яку будь співпрацю в одній організації з ними він вважав за неможливу і пророкував, що таку спільну організацію комуністи або використають для своїх цілей, або допровадять до розвалу. Студенство мало

можність наочно пересвідчитися в правильності цієї тези С. Петлюри на прикладі Цесус'а.

Студенські організації мають бути заложені на широкій базі Ідеї Суверенитета Української Нації, Соборності та державної Незалежності її. Розпорощення студенської маси по вузько партійних, обмежених організаційно осередках і групах, — завдання і діяльність студенства звужує і позбавляє його владиційої йому чинності.

Вище вже було вказано, що С. Петлюра добре знав працю Галицького студенства під Польщею. Він її оцінював зі загально-українського становища, як явище дуже позитивне, однак на остаточний її вислід задивлявся досить пессимистично, бо методу праці вважав не реальною. Своїх критичних думок у цій справі С. Петлюра не ховав від Українських студентів емігрантів, однак застерігав їх від спроб впливати на політику Краєвого студенства. І ще більш недопустимим вважав він, щоби еміграційне студенство своїм поступуванням шло всупереч або шкодило Краєвому студенству. Особливо в цьому відношенню тяжкою була ситуація еміграційного студенства в Польщі. Воно, щоби узискати собі шлях до Західної Європи, мусіло вступати до польських шкіл, мусіло шукати у поляків прихильного до себе відношення, але одночасно мусіло оглядатися, щоби як небудь не зірвати справ Краєвого студенства, щоби не послужити знаряддям для польської політики.

У трудній і складній ситуації приходилось Українському Студенству прокладати собі дорогу та виконувати свій високий і відповідальний обовязок. І сьогодня треба ствердити, що Українське Студенство вивязалось із цієї ситуації, довершивши величезної роботи і спромігшись на чималі здобутки.

Закінчуячи свої студії, студенство мав однак памятати, що ним виконано покищо лише одна половина тих завдань, що визначило для нього національне відродження Українського Народу. Друга половина — найголовніша, громадська — ще не досягнала. Її повинно віддати свої, сьогодня вже кваліфіковані сили Українське Студенство. Тим чином вдійснюючи програму С. В. Петлюри, яка була програмою і Його особистого життя, і Його особистої невтомної, відданої праці аж до останньої хвилини, коли жертвою кровю свою збагрив камяний брук Паризу.

Володимир Мартинець.

С. В. Петлюра й українське національне відродження.

С. В. Петлюра займає чільне місце в історії боротьби за національне визволення Українського Народу. Його заслуг на

ціональному полі не тільки не знищить зуб часу, але протиєнно — вони повстануть в повній своїй величині і виразності тоді, коли період нашої визвольної боротьби буде закінчений, коли притупляться пристрасти, загояться рани народного організму і коли на пройдений шлях національного відродження будуть прийдешні покоління дивитись обективно у перспективі часу. Тому тоді, коли національний організм находитися ще у стадії свого творення, коли триває політична і партійна боротьба, коли за неминучі часто невдачі цілої нації несуть вину її проводирі — всяка аналіза діяльності сучасного нам національного вождя, буде неповна і в більшій чи меншій мірі субективна. Однак є в діяльності кожного великого чоловіка декілька моментів, які і роблять його великим, відріжнюючи його і від маси і від інших великих індивідуальностей і які можна належно оцінити в сучасності, глянувши на них тільки з місця, де не сягають вже партійні чи територіальні орієнтації і концепції і звязані з ними упередження.

Один з таких моментів, що характеризує діяльність С. В. Петлюри, — це його *послідовна і неуступчива боротьба з Москавлями*, нашими відвічними і найбезпечнішими ворогами і то боротьба за самостійність Української Нації. Цього моменту у нас не доцінювано і не доцінюють мимо його першорядної ваги у борьбі за наше відродження.

У нас закорінений з засади хибний і недопустимий погляд, що теперішній стан Української Нації — це крайня її невдача, це страшна кривда, яку довершила над нею історія. Не закриваймо правди: ми опинилися у виї боротьби за національну державу несподівано, не підготовані до неї, без жадного політичного і національного плану, без власної волі. Маючи національно *несвідоме* і індинферентне селянство і жадної іншої української класи за виїмком жмені інтелігенції, яка на Великій Україні духовно являлася частиною російської інтелігенції і з нею звязувала свою долю, — а в Галичині була антипольською, звязуючи свою долю з Австрією, — ми до боротьби за *самостійність і соборність* силою обставин, мимо власної волі, були примушенні. Провідниками в тій боротьбі була тут і там ця інтелігенція, якої політичні мрії доси поза культурну автономію в правових, російській і австрійській, державах не переходили, яка самостійності і *відлучення ні від Австрії, ні від Росії* собі не жадала і його не пропагувала, яка ні своїм числом, ні якостю не була здібна вести державного корабля великої нації.

«Народ, який не хоче бути самостійним, не є народом» — сказав Масарик. «Оскільки ми хочемо бути вільними, як нація — писав колись Гавличек-Боровський — то мусимо наперед нацією бути». Ми не змогли вибороти нашої самостійності не тільки тому, що ми нацією не були, на що були дуже складні причини, але й тому, що ми не мали, навіть, основи для творення нації: *бажання бути нацією*, що крім інших складових включас в собі бажання

самостійності, почуття окремішності від інших націй і держав, усвідомлення собі ворогів нації, ворогів самостійності народа і конечності боротьби з ними. І Австрія і Росія, які у своїх державних рамках заключали частини Українського Народу, являлися тим самим ворогами *самостійності і соборності* Української Нації, хоча їх, як таких, українська суспільність *не узувала* і не усвідомила, бо не було взагалі у неї бажання створити самостійну і соборну державу, не була отже вповні викристалізована національна свідомість.

В памятних роках 1917—1918 Галичина мала це догідніше положення, що вже від десятків літ нуртували там і між селянством і між інтелігенцією *антипольські* настрої. Тому, коли наступив для галицької інтелігенції несподіваний удар — розвал Австрії, коли — хоч без наших заслуг — усунено *на завсігди* дотеперішнього ворога нашої самостійності і тим створено підложе для нашого самостійного життя, коли — завдяки катастрофальному характерові цеї історичної події, — *конечність* творення самостійної держави була моментально *усвідомлена* українською галицькою суспільністю, то таж галицька суспільність, осамітнена і здана на власні сили, опинивши окоч в око з *новим* ворогом її самостійності, мимо відмінного *дотеперішнього* його характеру, однак завдяки вже давно плеканої до нього ненависті і ворожнечі, *за такого його узнала*, бо *неможливість* припинення дотеперішньої боротьби вела не тільки до її продовження, але при нових обставинах до її поширення, і то хоч Галичина ні до будови самостійного державного життя, ні до боротьби з тим новим одиноким неприміщим ворогом не була зовсім приготована. Ся свідомість власне і стала твердою *базою і одиноким підложем*, на якому була і є можливість ведення боротьби за самостійне життя. Без цеї свідомості неможлива ні боротьба, як і неможлива сама самостійна національна держава. Це усвідомлення національного ворога, усвідомлення розбіжності інтересів з ним, усвідомлення окремішності його і своєї, а тим самим усвідомлення своєго національно-державного «я», і конечності боротьби зі всяким ворогом своєї самостійності — є власне *національна свідомість*, яка є підложем творення нації і самостійності держави.

Зовсім інакше представлялася справа на Великій Україні. Коли розвал Австрії був розвалом національностей і мав *національний* характер, а тому і наступив *дефінітивно*, то розвал Росії, хоч і вів до того самого, не став розвалом держави національностей. Завдяки інтелігенції українській і інтелігенції інших поневолених народів царської Росії (за виїмком польської і фінляндської), спір національно поневолених народів з Росією станув *виключно* в площині *соціальний*. Інтелігенція поневолених народів звязала свою долю з московською антицарською інтелігенцією, яка боролася виключно за здійснення класових ідеалів, а долю своїх народів звязала з долею пануючого московського народу.

Тому то ця сама інтелігенція здержувала природний хід подій на Сході Європи, бо будучи враз з московською інтелігенцією складовою частиною російської інтелігенції, стоячи на сторожі здійснення лише соціальних російських ідеалів, звязуючи свою долю з долею свого дотеперішнього, хоч і не освідомленого, національного ворога, — таж інтелігенція не могла пособляти розвиткові національних ідеалів своїх народів — що більше, коли вони природньо розвивалися, насильно здержувала їх ріст. Вона не могла плекати у своїх народніх масах відосередкових стремлінь для розвалу російської держави національностей, не могла отже викликати чи пособляти стремлінням самостійності поневолених народів, бо з тим було звязане усвідомлення в народних колективах ворога тоїж самостійності і конечності боротьби з ним, усвідомлення розбіжності національних, а тим самим і соціальних інтересів з ним, отже національна свідомість.

Така інтелігенція опинилася у проводі національного українського руху, у проводі боротьби Українського Народу за самостійність і соборність, яку нам накинув природний хід подій. Цей природний хід подій був завязком процесу творення окремих національних організмів з дотеперішніх етнографічних мас, він, вийшовши з національної, селянсько-буржуазної революції Сходу Європи, яка в природі річи мусіла мати соціальне підложение, бо нищила рештки феодального устрою російської імперії, ставив спір з Росією у площині національній, яку однак українська інтелігенція насильно старалася перемінити і обмежити на соціальну.

IV Універсал, явище природне само по собі, був неприродним явищем у приміненню до його примусового автора: Центральної Ради, якої голова недавно цілувався з представниками російського Тимчасового Уряду для маніфестації лояльності Українського Народу до Росії, яка ще коротко перед виданням тогож універсалу, вже за влади большевиків, з власної ініціативи старалася створити едину федеративну російську республику. Це була перша українська влада, представник народу, який віписав на своїм стягу «самостійність». Друга влада це — Гетьман самостійної Української Держави, який в власної ініціативи проголосував федерацію з неіснуючою навіть(!) російською державою. Третя влада це — Директорія, якої голова за її плечима веде тайні переговори з російськими большевиками. Для першого голови Української Держави ідеалом являється федерована демократична, а ворогом монархістична і большевицька Росія, для другого монархістична, для третього комуністична. Це все діється тоді, коли і влада Керенського, і влада Денікіна, і влада Леніна ставляться однаково ворожо до змагань Українського Народу, до його самостійності, і коли російські демократи, монархісти і соціалісти огнем і мечем усвідомлюють українську етнографічну масу в тому, що всі Москалі її невблагані національні вороги. Тому то і фактичними авторами всіх чотирьох універсалів, фактич-

ними будителями Українського Народу, які вкладали йому до рук зброю до інстинктивної оборони, а тим самим до боротьби за свою самостійність, були не Українці, не провідники Українського Народу і його репрезентанти, а його вороги — Москалі.

І ось у тій суматосі ідей, в часі, коли український національний, щойно творючийся організм обшарпували зі всіх сторін вороги, яких дорогу освітлювали пожежі і значила кров, у часі жахливої, спонтанічної і інстинктової оборони українських несвідомих ще мас перед несподіваними ударами, в часі оборонної боротьби їх на помацки з ворогом, якого приказувано їм уважати за свого приятеля, виступав С. В. Петлюра, який кидає ясний клич: «Боротьба за самостійність України, се боротьба з Москвою». Петлюра видав безпощадну і неуступчу боротьбу такому ж безпощадному і неуступчому тиранові українського народу — Москві. Він поставив в один ряд московського монархіста, демократа і соціяліста. Він дотеперішну і дальшу боротьбу Українського Народу з Росією поставив в національній площині. Він знищив всякі ілюзії українських мас до Росії, а натомісъ посіяв здорові верна ненависти до національного ворога. Він усвідомив етнографічні маси її національного ворога, якого треба ненавідити, з яким боротьба на життя і смерть і побіда над ним це — умова творення нації, це — умова самостійності нації. Тим Петлюра дав підліжсе для вироблення національної свідомості і кристалізації Української Нації і вказав її ясний шлях боротьби за самостійність. Вага Петлюри в тім, що він провадив боротьбу з національним ворогом, що він пірвав і захопив до тої боротьби широкі народні маси; що він в боротьбі з ворогом за ідею самостійності проліяв ріки народньої крові, яка ідею самостійності освятила, яка кликала, кличе і буде кликати до боротьби з відвічним ворогом і пімсти за перших борців; що він посіяв таку велику ненависть до національного ворога і боротьбу нації завів так далеко, що спинити її вже є неможливе. Ні одна капля народньої крові не зісталася пролита марно; ні одна жертва не буде, яка не видала б овочів; вони творять засів на нашій національній ниві, який вже сходить і який ще зійде. Ніякий успіх в життю не досягається без винаłożення жертв, тим більше успіхи, з яких мають користати десятки міліонів людей. Ніяке органічне життя не повстас без катаклізмів; тим більше життя цілої нації вимагає катаклізмів, революцій і війн, конечність жертв: ніяка нація не повставала, не окупивши свого існування кровю, — тому то боротьба в рр. 1918—19 це трагічно-світлий, а не нещасний факт в історії Українського Народа.

В боротьбі за самостійність Української Нації Петлюра витревав до кінця; він посвятив для неї все, навіть ідею соборності. *Не може бути соборності, доки не буде самостійності* — було девізом Петлюри. Мусимо однак признати, що договір Петлюри з Польщею, як і союз Галицької Армії з Денікином, хоч їх досяг

був коротко-тривалий, хоч вони сьогодні представляють лише історичні документи і хоч вони були тільки трагічним актом розлуки, яка диктувала двом частям Українського Народу лучитися з ворогом, який безпосередньо їм не загрожував, — то все ж це помилки тому, що мали вони місце по проголошенню актом з 22. I. 1919. р. соборності Української Держави і що тому внесли роздор між двома частями Українського Народу. Однак коли ми глянемо спеціально на договір Петлюри з Польщею *sub specie aeternitatis*, то мусимо призвати, що він українській національній ідеї не пошкодив, що він тої ідеї не випачив і національної свідомості не стлумив. З одної сторони мусимо взяти під увагу, що Польща була і буде ворогом *тільки* для західної малої вітки Українського Народа, тоді, коли Москва загрожувала і загрожувала цілій Українській Нації а передусім безпосередно її коріневи, її головній більшій частині. Тому боротьба з Москвою була і є першою і необхідною конечнотю, *с conditio sine qua non* існування цілої Української Нації. Головна частина нашої нації, заангажована в боротьбі з Москвою, ніколи *не буде* безпосередньо заангажована в боротьбі з Польщею. З другої сторони спонтанний протест Галичини проти договору Петлюри, вибух стихійної ненависті, а далі — обставина, що договір цей заключено вже по тім, коли ріки крові полялися в обороні самостійності Галичини, коли збудовано твердий *фундамент* для цьої ж ідеї, коли між народом вже твердо закорінилась давно плекана ненависть до національного ворога і факт, що Галичина ніколи того договору не затвердила, є власне доказом, що він не ослабив національної свідомості західної вітки Українського Народу, а тим і не пошкодив українській національній ідеї.

Уважають С. В. Петлюру за невдачуника тому, що Український Нарід не має сьогодні самостійності, за яку боровся під його проводом. Твердити це можуть ті, які не розуміють, що — як це сказав *Масарик* — «самостійність не вдергить і не захистить жадного народу; народ мусить вдергати самостійність»; які не бачать, що процес кристалізації Української Нації далеко ще не закінчений, бо одною національною свідомістю не можна збудувати національної держави, які не розуміють, що політична самостійність мусить тісно лучитися з культурною і економічною самостійнотю. Інакше нація, навіть виборовши собі політичну самостійність, її не вдергить. З другої сторони вище твердження можуть ставити ці, які не бачуть, як від часу нашої оруженої боротьби поступає скоро і певним кроком кристалізація Української Нації і розвій національного організму, як вже *еволюційним шляхом* нарід на Великій Україні видирає з рук національного ворога одну позицію за другою і то не тільки в культурній ділянці, але і в господарській, — як ворог находитися не тільки на тих ділянках, але і на політичній усталому відступі, як успіхи нашої нації не були ніколи так великі і тривали як тепер, бо вони є на-

слідком послідовного і безвідворотного поступу і еволюції цілої нації на твердому підложу, збудованому в рр. 1918—1919.

Зерно посіяне в рр. 1918—19 в бурхливому часі орання і краяння нашої народньої ниви залізом і зрошене обильною кров'ю, — зійшло.

Історична роля Петлюри це не роля творця самостійної держави, яка мусіла покищо впасти і впала, але його історичне завдання заключається в тому, що він усвідомив Українській Нації конечність боротьби з відвічним ворогом і захопив народ до цієї боротьби, що він закріпив основи Української Державності і Самостійності, отже зробив те, чого не зробив — Хмельницький і що не вдалося — *Мазепі*.

Ол. Бабій.

Петлюра й Галичина.

„Нема нічого більше неморального,
Як брехня над свіжою могилою“.

(Індійська приказка).

Петлюра й Галичина: це одна з найболячіших проблем, що виросли на ґрунті нашої національної катастрофи. З цею проблемою тісно звязане те нездорове явище, яким є кілька-літній роздор і ворожнеча між Галичанами й тими, що звязали свої державницькі стремління з іменем Петлюри.

Не будемо скривати правди: особа Петлюри зненавиджена в Галичині.

Коли б ця ненависть Галичан звернена була лише до особи самого Петлюри, то до цієї справи не мусіли би ми привязувати великої ваги, але тому, що ця ненависть звертає своє вістря і проти У. Н. Р. взагалі, та стає причиною болючого конфлікту між Галичиною й Наддніпрянщиною, — тому цьому явищу треба присвятити як найбільше уваги.

До зменшення цього конфлікту причинились би ми, Галицькі Українці, в першій мірі таким чином, що попробували б раз глянути правді в очі, об'єктивно й безпристрастно осудити діяльність Петлюри, який ніби то кинув кістяк незгоди по між Львів і Київ.

Попробуємо це зробити хоч би в цій коротенькій схематичній статті. Згадаймо 1919 р. Під Львовом йде боротьба з Польщею, на чолі українського уряду стоїть Петлюра. Ціла Галичина молиться до Петлюри, його ім'я на устах народу, від Петлюри жде Львів підмоги, іменем Петлюри охрещуються головні вулиці галицьких міст, Польська армія діше ненавистю до Петлюри, між Галицькою армією й Наддніпрянською ідилічна гармонія. Але в цій ідилічній гармонії вже чуються зародки роздору й конфлікту. Тверезіші в Галичині гостро відчувають ненормальності такого явища: одна держава — два уряди, одна Україна — дві

армії: Галицька й Наддніпрянська. Замість стреміти від першої хвилини до цілковитого злиття всіх земель, усіх військових відділів у один організм, — у Галичині виростає дикий культ «Галицького Стрільця» й думка Галичан кружляє коло Львова, не цікавлячись долею Наддніпрянщини й не орієнтуючись у хаосі подій на Сході. Галицький Стрілець знаючи, що його армія й уряд творять якийсь окремий організм, починає відмежовувати себе від «Наддніпрянця». Селянство ділить армію на «наших» і «закордонців», на Збручі стоять сторожі Галицького Уряду мов на Кордоні чужої держави. І ось тут лежить джерело трагедії й корінь цього конфлікту, який довів нарешті до повного розриву між політикою У. Н. Р й Галичиною.

Галичане уважають причиною цього конфлікту договір Петлюри з Польщею, але в дійсності цей договір був лише завершенням того процесу, що мав початки в Листопаді 1918 р. Ріжні умови, в яких жила до революції Галичина й Наддніпрянщина витворили певні психічні окремішності, які треба було затерти й вирівняти зараз у перших днях революції в Галичині, а не творити два уряди, дві армії, дві республіки й таким чином поглиблювати ці психічні ріжниці між типом Галичанина й Наддніпрянця. До цього поглиблення взялись наші галицькі політики ревно, а цьому сприяв ще один мент: на Україні революція мала характер і класовий і соціальний, а в Галичині лише національний.

Поміщицькі землі в Галичині лишились 1918 р. в руках поміщиків і цей факт ще виразніше підкреслював ріжницю між політикою уряду Великої України й політикою уряду Галичини. Коли б утворено спільний уряд, армію спільну, то одностайна внутрішня й закордонна політика була б уже тоді витворила тип всеукраїнського борця, витворила всеукраїнський патріотизм і почуття спільноти між Львовом і Київом.

Зло родить друге зло. Коли в одній державі є два уряди і дві армії, то конфлікт між ними неминучий.

Галицька армія заняла Київ, але зараз же увійшла в переговори з Денікином тому, що Галичина мала окремий уряд. Тому Галицька армія, навіть здобувши Київ, думала більше про Львів ніж про Київ і не виявила тої завзятості в боротьбі з Росією, як із Польщею. Колиб Галицькі війська були цілком злиті з Наддніпрянськими, то Денікинові не вдалося би вбити клина між Галичан і Наддніпрянців, і я певний, що спільна українська армія була б тоді в силі знищити Денікина, який і так вже котився у прірву.

Згадуючи той мент, Галичане звичайно заявляють, що в той час Петлюра вже мав контакт із Польщею. Можливо. Але одна помилка ще не управнює нікого робити другої помилки у протилежний бік. Жадні стратегічні, тактичні ні політичні обставини

не можуть оправдати Галичан в тому, що вони творили окремий уряд, армію й окрему політичну лінію.

Про долю нації рішають не хвилеві орієнтації, навіть не хвилеві помилки чи вдалі політичні крохи, союзи, договори, які все скоро перекреслює час, не залишаючи сліду по них. Про долю народа рішав його внутрішня життєздатність, характер, моральна сила. А цей характер і моральна сила були найбільше зломані відсутністю доосередкових стремлінь, ріжких суспільних груп, відсутністю всеукраїнізму, їй у Галичан. Партикуляризм, локальні амбіції, повітові патріотизми ослабили наші сили, а галицько-наддніпрянський конфлікт дозволив і Польщі й Росії вбити клин по між Львів і Київ. Росія зробила це руками Денікіна й більшевиків, а Польща руками Пілсудського. Сьогодня з наших тодішніх орієнтацій і союзів залишився лиш сумний спомин, і тепер вже можна сміливо твердити, що краще було обидвом українським арміям видержати самим до остаточності в боротьбі зі Сходом і Заходом, а навіть зліквідувати себе й боротьбу 1919 р. так, як це зробили Січові Стрільці Коновалця, ніж плямити наш прапор союзами в західним чи східним ворогом, не полишаючи навіть чистої традиції для майбутніх поколінь. І «Петлюрівцям» можна справді тільки жаліти, що їх кров, їх боротьба в союзі з Польщею, дала тільки користі Польщі, а не Україні, облекшила Польщі оборону Варшави і Львова, а що найважніше: дала Полякам у руки атут проти Галицьких Українців, мовляв: «сам Український Уряд Петлюри признав права Польщі до Галичини».

Зрештою на тему доцільності чи недоцільності наших кроків у минулому можна сперечатись до безмежності.

Думаймо про майбутнє, а не про минуле!.

У всякому разі ненависть Галичан до Петлюри за союз із Польщею нічим не оправдана, бо коли цей крок Петлюри бодай був подиктований інтересами У. Н. Р. (хоч і не соборної, то самостійної), то союз Галичан із Денікіном і совітами був у великій мірі повною капітуляцією перед Росією й резигнацією не тільки з соборності, а і самостійності.

Український Національний рух, що душився у Східному котлі, що вмирав відірваний від світа, хотів розпачливо пробити собі вікно в Європу, здобути голос на світовій арені і знайшов собі дорогу до тої Європи в договорі Петлюри з Польщею, але коли б цей визвольний рух міг був жити лише власними силами власного народу, то договір із Варшавою був би Петлюрі непотрібний. А ці власні національні сили були ослаблені в немалій мірі самими Галичанами. Смію твердити, що невдача У. Н. Р. вважалі й Галичини з'окрема є у великій мірі вислідом тої розбіжності між Галичиною й Наддніпрянщиною, наслідком галицького сепаратизму, який звів мученицьку й героїчну армію Галичину на манівці й до катастрофи. І коли сьогодня Галичане

не хотять признатись до цього, а всю вину складають на Петлюру і продовжують досі сепаратистичну політику, то тим лише продовжують старі помилки, що завели Галичину в ярмо, то тим лише продовжують трагічний танок від Денікіна до більшевиків і т. д., який забрав у Галичини тисячі жертв, а не приніс не лише волі, але навіть чести, ні традиції для майбутності.

Галичина опинилася в неволі не лише тому, що народ мало виявив патріотизму. Ні, Галичина опинилася в ярмі й тому, що виявила забагато локального, вузького патріотизму, без почуття відповідальнosti за долю цілої нації над Дніпром.

В Галичині мусить назрівати одинока здорова думка, що Росія, знищивши Центральну Раду, Директорію, поборовши центр України — Київ, підготовила Польщі грунт для окупації Галичини. Колиб Росія не була знищила нашої державності над Дніпром, то Польща, що повстала значно пізніше, як Україна з Центральною Радою, не осмілилась би йти походом на Галичину.

Трагедія Львова є лише відгомоном трагедії Київа.

І Петлюра, який довший час обороняв своїм військом не лише Київ, але й Галичину, був би напевно не віддав Львова Польщі, коли б Росія не була зруйнувала завязків нашої державності над Дніпром.

За сьогодняшню сумну долю Галичини несе відповідальність перед історією не лише Петлюра, але в першу чергу ті українці, Галичане й Наддніпрянці, що во ім'я інтернаціональної комуністичної утопії пішли з Москвою проти Центральної Ради й Директорії, а довели не до світової революції, лиш до нового поділу України. За долю Галичини відповідає в першій мірі Харків, який збудував міст для Росії до Київа й не дав закріпитись нашій державі та об'єднати всі українські землі, як цього бажав Петлюра. І я певний, що майбутні галицькі покоління зрозуміють ту правду і ставши понад сьогодняшніми пристрастями, сепаратизмом і «орієнтаціями» прокленуть тих, що пішли з Росією проти Київа й тим облекшили Польщі окупацію Львова. Якщоб у кожного Наддніпрянця й Галичанина державний інтерес був би взяв верх над клясовим і над партікулярним, то Київ був би в силі обєднати всі українські землі.

І сьогодня Галичина, піддержуючи свої й наддніпрянські елементи, які допомагають і допомогли Росії опанувати Київ, піддержує панування Польщі на Західних Землях. «Через Київ шлях до Львова». Цей клич 1919 р. важливий і сьогодні. Однобічна ненависть лише до Ляхів, ослабила відпорність галичан проти Росії, а навіть диктатор Галичини, маючи в руках Галицьку армію сіяв зневіру в її ряди, заявляючи скрізь в Камянці: «Не вірю в самостійність, лише в федерацію, автономію».

Галицька політика, схиляючись на Схід, дала Петлюрі моральне право хилитись на Захід, раз Галицька армія не устояла морально проти Росії.

Львів упав через те, що упав Київ, а за упадок Київа відповідають не лише Наддніпрянці, але і Галичане, бож оброняти центр держави в обовязком всеї нації. А чи Галичане рвались так до оборони Київа, як до оборони Львова? Чи Галичане стреміли творити «чудо над Дніпром», так як стреміли познанці творити «*Cud nad Wisłą*». Ні! Серед Галичан ослаблювали запал русофільські тенденції. Оправдування Галичан, мовляв: «у Галицькій Армії був тиф» — не видержує критики, бо тиф був і в наддніпрянській армії, але це не приневолило її перейти на бік Денікіна, ані зневірюватись в самостійність, так як Диктатор.

Дехто з галичан ще твердить, що Галицька армія покинула Петлюру тому, що «Уряд Петлюри це не був серіозний уряд, лише група авантюристів». Але коли Галицька армія і Уряд були розуміли свій великий обовязок не лише супроти Галичини, а й супроти України, то уважаючи Головного Отамана «авантюристом», Галичане повинні були поступити з ним так, як слід поступати з авантюристами під час війни і стреміти до того, щоб Галицька армія і Уряд стали базою і основою боротьби за Українську Державу над Дніпром, бо ж для загально національної справи є байдуже чи будівництво держави переняв би на себе Захід чи Схід України, на яких в рівній мірі лежав цей обовязок. Коли ж Галичане уважали Уряд У. Н. Р. законною владою України, то їх обовязком було лише коритися тій владі і слухати до остаточності. Хоч би цей уряд У. Н. Р. в інтересі загально національнім припинив боротьбу з одним ворогом, Галичане і в такому випадку не мали права вести самостійної, окремішної політики супроти Росії і то в мент боротьби за столицю України — Київ. Коли ж Галичане не почували себе до обовязку супроти уряду Петлюри, то тепер не можуть нарікати, що Петлюра не почував обовязку супроти уряду Петрушевича і нарікання на союз У. Н. Р. з Польщею не мають логічних підстав, бо не можуть Галичане вимагати лише права без обовязків, яких не виконали. Не треба уживати іншої мірки для поступків Петлюри, а іншої для Петрушевича. А тимчасом Галицькі війська, перейшовши Збруч хоч і боролись з Росією, то все ж серед них гніздилися ось ті елементи, що «зажурились як Збруч річку проходили, стали дрібні слізи лить», ще й оспівали цей перехід за Збруч, начеб покинули вітчину й опинилися на чужині, на вигнанні, а не на Українській землі, хоч і не галицькі й Стрілецькі пісні з тих часів, особливо пісні Купчинського (*«Ой та зажурились»*) є найкращим показчиком, що серед Галичан панував партікулярний патріотизм, що за Збручем вони не почували себе, як у рідній вітчині, і не могли стати для Петлюри фундаментом боротьби проти Росії.

Коли ж Галичане заявляють, що Наддніпрянці були нездібні творити державу, а до того спосібні лише Галичане, то нехай не забувають, що на них як на «здібніших і культурніших»

лежав більший обовязок закріпiti нашу державність в Київі, бо вища культурність не була лиш на те, щоб погорджувати «Хахлом», але на те, щоб цю вищу культурність вложити в діло будови держави і над Дніпром, бо якщо вища культура, то вищі обовязки.

З радістю і гордістю треба признати, що серед Галичан були такі елементи, яким Київ був дорогий так, як і Львів. Петлюра це знати найкраще: Він же при допомозі Січових Стрільців йшов з Білої Церкви на Київ і відомий факт, що січові стрільці самi рiшились обороняти Київ, а не йти на Львів. У тих *панукраїнський* ідеал був вищий за локальний патріотизм.

Влада Польщі в Галичині скінчиться аж тоді, як за Збручем буде *національна українська влада*, якої метою буде не інтернаціоналістичні мрії, а доля Українського Народу на всіх землях України. А прихід цього менту приспішать і Галичане, змінюючи національний організм, викорінюючи останки бакцилів русофільства і недовір'я до власних сил народу. А «полонофільство» серед Наддніпрянців згине тоді, як Наддніпрянщина знайде серед Галичан як і серед Наддніпрянців достаточно національних сил, щоб устоятись в боротьбі з ворогами без помочі сусідів. Ненависть Галичан до Петлюровців цього «полонофільства» не уб'є. Його уб'є організація власних сил. Бож таїй акт, як договір У.Н.Р. з Польщею 1920 р. не явився, як плід химери, чи забаганки одної особи. Ні! Цей договір, як і вся історія України, має свої коріння і причини в характері цілої Української Нації, яка сама не вміє собі вистарчати, в характері, за який несуть одвіт не лиш Наддніпрянці, але і Галичане, як частина єдиної національної психіки. Галицька політика чим менше вона *державницька*, чим менше вона *загальнонаціональна* і чим більше вона «русофільська», «протинаддніпрянська», тим вона збільшує «полонофільство» серед Наддніпрянців, які не знаходять достаточно згаданих власних сил. Львів мусить достроюватись до Київа, не Київ до Львова.

Галичане не здобулись на об'єктивність і безпристрастність та рівновагу в оцінюванні роботи Петлюри. Але важко вимагати рівноваги і об'єктивності від людей, над якими висить ніж розбішаки. В політичній боротьбі часто мусять брати верх пристрасти над логікою і, признаюсь, що і з під мою перу нераз вирвалось різке слово на адресу «Петлюровщини». Важко і неможливо було здобутися на рівновагу і спокій тоді, як в Галичині томилося в польських тюрмах 15000 українців, як катовано, замучувано старців і дітей, як розстріляно Луцейка, Крупу, Шеремету, Мельничука, як Галицьку армію замучено в таборах, в ту саму пору, коли «Петлюровці» братались з поляками і часто поруч «Ще не вмерла» співали «*Jeszcze Polska nie zginela*». Але ці нервозі пристрасні настрої мусять вже раз покінчитися. Боротьба вимагає справедливого холодного оцінювання подій. А щоб дійти до

тої справедливости й об'єктивності супроти уряду У. Н. Р. і Петлюри, Галичане мусять пригадати собі ті часи, як Галицька армія була в союзі з Деникіном, а в Деникінських тюрмах розстрілювано сотні українських патріотів, як розстріляно Чумака, Михайличенка і інших.

Порахунки між Галичанами і «Петлюровцями» вже вирівнані. Орієнтації одних і других вже лиш історія. І сьогодні вже пора зробити те, чого бракувало нам 1918—20 рр. і без чого ми дійшли до невдачі. Пора вирвати той корінь, з якого виріс конфлікт між Львовом і Київом, пора плекати спільний *панукраїнський тип*, ідею соборності, самовистарчальності нації, виховувати спільний тип українця на всіх землях України.

Галичина мусить зрозуміти, що вона зможе видержати в боротьбі лише тоді, як буде йти по лінії *державних* і культурних інтересів Великої України. Сепаруючись від Київа, вона засипає джерело, з якого може пити соки життя і засуджує сама себе на загибель. А державницькі змагання Наддніпрянщини безумовно звязані з ім'ям Петлюри і «Петлюровщина» є їх символом. І Галичина, обкидуючи цинізмом і злобою «Петлюровщину», мимоволі ставить мур між собою і національними елементами за Збручем і тим самим підриває сама під собою ґрунт, без якого вона не зможе довго жити. Нам треба в першу чергу вилікуватись від старих дешевих галицьких амбіцій та претенсій на роль «піемонту». Революція перенесла піемонт зі Львова до Київа і Петлюра, будучи свідомим того, думав в першу чергу про цей новий піемонт. Галицький українець, якщо він українець, а не «Галичанин» повинен радіти великими здобутками Київа, до яких прислужився немало Петлюра і не мало прислужились Галичане, які ще в 1914 р. «машерували на кріавий тан, визволяти братів Українців з московських кайдан».

Якщо ми Галичане уважаємо себе синами одного великого Українського Народу, то боротьба Петлюри за Київ є нашою боротьбою, є нашою святістю, є нашою історією. Бо боротьба У. Н. Р. це історія нашої нації, а все що йшло з Москви чи Харкова, це лише історія російських білих та червоних партій, але не історія України як національного організму. Так звана «Петлюровщина» в самій суті явище глибоко трагічне, воно копчує Наддніпрянщині тисячі могил, з нею звязаний кріавий Базар і цвинтарі по всіх усюдах світу, за неї досі тяняється тисячі найкращих синів України по чужині, вмираючи в нужді і зліднях — і тому Галичанам не вільно збувати цього явища цинізмом і дешевою злобою. Так само пора приклонникам концепції Петлюри перестати трактувати трагедію Західної України, як «дрібницю», бо нація — то суспільний організм, який повинен однаково терпіти, коли в нього скалічено хочби і найдрібніший орган.

Не вільно підносити хвилевої орієнтації до висоти принципу

й ідеології, та легковажити долю Галичини, яка в свій час була українським пісмонтом і в добу занепаду Наддніпрянщини, зберігала зародки нового життя не лише для себе, а й для Наддніпрянщини. Сепаратизм Наддніпрянців нічим не кращий від галицького і коли приклонники концепції Петлюри бачуть ворогів тільки за Збручем, вони не країці, як ті Галичане, що бачили Україну лише до Збруча і ворога лиш у Варшаві.

Глибоке співчуття, яке виявила ціла Галичина з приводу смерті Петлюри, обурення преси проти вбийника є найкращим доказом для Наддніпрянців, що галицько-наддніпрянський конфлікт є неглибокий, що це дрібний спір брата з братом і що здоровий національний інстинкт в критичний мент все візьме верх над хвилевими непорозуміннями і роздорами.

Праця Петлюри і його приклонників мусить бути оцінена і в Галичині. Ми невідомі, що майбутні горожане Вільної Соборної України возвигнуть памятник Петлюрі не лише на Софійській площі в Київі, але і на площі Княжого города Льва — у Львові.

Дмитро Пасічник.

Крути—Париж.

Так, до великої і страшної Голгофи Українського Народа в боротьбі за визволення приєдналася ще жертва зі всіх найтяжчих. Віроломно вбито Симона Петлюру.

І треба було цьому сумному факту статися, щоби всі Українці, в котрих чесна думка не закована ворогом або не продана йому ж за ілюзійний добробут смисловиховства, — стали на захист великого імені Покійного, найбільшого Українського патріота новітньої історії України.

У тому почуттю тяжкої втрати свого Національного героя стали Українці одною лавою, на цей час забувши сварки та нелади. Цей факт не могли обійти мовчанкою, як вороги, так і запроданці наші, що не розуміють досі, як то вчорашні особисті неприятелі С. П. після смерті його зійшлися віддати Покійному належну йому вже в історії пошану та честь за виконану ним працю для Українського Народу.

Так, не зрозуміти нашим ворогам нашої Голгофи. Нам же варто пам'ятати назавжди значення злочину 25. 5. 1926., бо Париж від того дня стас завершенням страждань Українського народа, втратою провідника народного — Симона Петлюри.

Всі жертви для нас тяжкі, але раніш Крути, а тепер і Париж лежать у нашій свідомості оточені символізмом найчистішої та найсвятішої жертви за народний ідеал — за самостійність Українського Народа.

І так само, як вбивство Петлюри викликало психічний здвиг свідомих Українців в бік конечності вести боротьбу з ворогом до кінця, так і тоді, на початку Українського відродження, масова загибель Української молоді в бою, потягла нові і нові лави до активної праці.

І кінець травня б. р. нагадує нам те, що ми пережили в січні 1918 р.: велике горе та незломне бажання продовжувати працю поляглих героїв.

В чому ж полягає таємниця цих жертв, які нас не зневірюють, але навіаки підтримували та будуть незмінно підтримувати в кожному з українців вбогонь заїклой боротьби до повного визволення з чужинецької навали?

Таємниця тає в тому, що в Крутах вперше від Переяславської Угоди вказана дорога визволення рідної землі — це ставлення інтересів цілого народу вище інтересів особистих чи-то яких інших. І в Парижі впав Український патріот, який, керуючи тілим визвольним рухом, стояв непохитно

аж до кінця свого славного життя вірний принципу пріоритету Нації над всім іншим. І в жертву Нації приніс все — і Крути і Париж...

Українське громадянство не все знає про відношення С. Петлюри до молоді Української і про ту роль, яку відіграв він серед неї. Тому було би на часі хоч де-які факти цієї сторінки його життя освітлити. Це те відношення до студенства, яке почалося на Україні десь в червні місяці 1917 р. та тяглося аж до самої смерті.

Відомий всім факт, що Київ завдавав тон цілому національному життю відродженої України, тому і молодь почала виявляти організацію вперше в Київі. Звичайно, що старі студенські організації високих шкіл Київа з повстанням революції майже всіх членів своїх присвятили для більш важної праці по різних урядах та установах, що за браком взагалі культурних сил Українських було річчу конечною. Гірше було звичайно те, що більша частина студенства зразу же опинилася в партійних організаціях, де, ясно, будучи політично непідготовленою і недисциплінованою, скоріше приносила не користь, а шкоду, як партійним організаціям, так і загальній справі.

Тяжко було сподіватися міцної організації від студенства, якої воно зрештою і не мало на Україні за весь час нашої національної боротьби.

Цілком інакше поводило себе середньошкільне студенство.

Здається, в червні 1917 р. з ініціативи кількох укр. гуртків, тоді ще російських середніх шкіл та українських гімназій відбулися збори представників українців середньошкільників м. Київа в укр. клубі «Родина» на В. Володимірській вул. На тих зборах було ухвалено заснувати організацію середньошкільників під назвою «Осередок Українських середньошкільних організацій м. Київа». На початку цей «Осередок» об'єднував більше 2.000 Українських середньошкільників лише одного Київа. На тих організаційних зборах була принята резолюція, в якій середньошкільна Українська молодь висловлює готовність віддати себе цілком на послуги Українському Народові та Українській Центральній Раді.

Виконавчому органові «Осередку», що зараз же почав енергійну працю по організації середньошкільного студенства на цілій Україні, відкрилося широке поле для вдячної чинності, і вже за якийсь місяць всі міста були вкриті густою сіткою середньошкільних Осередків. Почав виходити орган Комітету «Каменяр».

Комітет Осередку, що відбував свої засідання в помешканню клубу «Родина» став серцем цілої молоді Української, яка тільки чекала слушного часу, щоби активно стати на службу свому народові. Однаке на початку були справи, що вимагали помочи цієї молоді на полі культурному і навіть в межах поодиноких шкіл: українізація та усунення шкідливих чинників. Для цього треба було подолати опір всіх як явних так і тайних ворожих елементів нової Української школи. І коли це при широкій співпраці Української молоді П. І. Холодному, та І. Стешенкові, тодішньому Генер. Секретареві Народної Освіти вдалося з повним успіхом перевести, почала Українська молодь пильно стежити і за тим, що робиться за межами шкільних будинків. Хитається фронт,rabується народне майно, а, що найболячіше, Українські козаки, змучені роками жорстокої війни, не дають належного опору хитрому та завзятому ворогові.

Тяжко було Українській молоді бачити, як Українські полки, що ще недавно маніфістували вірність Центральній Раді, за пару днів ставали байдужими або просто розбігалися.

І вже тоді Комітет середньошкільників приймає рішення віддати себе на службу вже Генер. Секр. Військ. Справ. Так прийшлося вперше організованій Українській молоді спіткатися з пізнішим провідником Українського визволення Симоном Петлюрою. І Симон Петлюра сотни та тисячі Української молоді посилає в місця найбільшого скупчення Українського війська — на Печерськ, Бендерські касарні в Київі, також і на провінцію, де ця молодь виступає в ролі агітаторів за Центральну Раду, та захищає її політику.

Але цього було мало. Все страшніше надходило невідоме розвязання тому напруженню, що вже невдавалося гучними маніфестаціями стлумити. І коли в серпні була оголошена маніфестація вірності Української молоді

в Київі, то вже всіма учасниками того могутнього походу цвіту Українського народу перед будинком Ц. Р. відчувалося, що наближається час, коли прийдеться виконати ту частину Заповіту де стоять вічні слова: «І чужою злою кровю волю окропіте!».

Був тоді батько кооперації Левицький, котрий вітав молодь перед Ц. Р. зі словами на очах, як би передчуваючи свою скору смерть, кажучи: «Діти, квіти наші, Вітаю Вас, що прийшли нас змінити в тяжкому бою за вільну Україну. Вже небагато лишалося нам жити, але погляд на Ваші стрункі лави, готові на всі жертви за для щастя рідного краю, дають нам можливість спокійно вмерти, бо ж ми певні, що боронитимете те, що ми досі зробили. Благословляю ж Вас до дальшої світлої праці, най Бог Вам помогає!» І громовий вигук: «Най живе вільна Україна!», було відповідю натхненої та палкої молоді.

Прошло ще два місяця і Україна проголосила самостійністю Державою. Досягнення давнього ідеалу, а рівночасно початок нового іспиту: утримання самостійності України.

Чорною гадюкою пронеслася вістка про похід Муравйова, що «ніс на вістріях багнетів свободу північного брата».

Захиталися ряди Українські та все меншало тих, що були готові за всяку ціну захищати рідну землю від чужинецької влади. І власне в цей час зневіря та страху залунав гучний заклик Симона Петлюри: «До зброї! Забути все для добробуту Батьківщини!»

Щось затремтіло, заворушилось в серцях свідомих Українців на заклик С. Петлюри та тисячі потягнулися до рішучого бою, а між ними в перших лавах Студенський Курінь, що складався в більшості зі середньошкільної молоді. Пішли у нерівний бій під проводом С. Петлюри, та вже мало хто вернув з того місця де відбувся іспит мужності та геройності Українського Народу — з памятних всім нам Крут.

Тоді ще під безпосереднім враженням страшних Крутівських жертв вставало питання, чи варто було тих втрат, що понесла Українська молодь у завзяттю своєї любові до Рідного Краю. Дійсно, на зовні — занадто дорогу ціну заплатила молодь Українська за своє бойове хрещення, суб'єктивне, особисте значіння цих жертв не може бути піддане жадній оцінці. Було це тоді, коли частина Українського громадянства замісьць відвертої боротьби провадила політичну мімікрію, та тим самим помагала гинути тим, вірним Українцям, що незломно стояли в нерівному бою.

На цьому тлі і повстало незмірне значіння тих жертв, які полягли, не вагаючись та не пристосовуючись до ворога, але чесно в бою зі зброяю в руках, значіння Крут.

Таким ж лицарськи вірним в тяжкій жертвенній службі Українській справі був С. Петлюра, що в Парижі, так само, як і молодь Українська в Крутах, пав жертвою своєї святої, великої Любові до Рідного Краю...

Най же для всіх Українців будуть ці два місяці Української Голгофи — Крути та Париж вічним прикладом любові до Рідного Краю.

Прикладом не тільки любові, але і готовності пожертви.

М. Гутсицький.

Перша зустріч з С. Петлюрою.

(Спогад)

Так, це була перша зустріч з Симоном Петлюрою, бо не можна вважати зустріччю те, що ми здібалися з ним принагідно один раз в Петербурзі, куди він приїздів з Москви для зачитання реферату про Олесья. Тоді я тільки бачив і чув його, але не розмовляв з ним.

Кінець 1919 року.

Після опанування Київа «добромісю» вся увага моя була сконцентрованаколо врятування «Книгоспілки» перед варварською оравою добровольців.

що не вдоволившись спаленням пограбованих у нас (в цілях боротьби з «мазепинством») 134 назв книжок (це складало біля одного вагону цінного літературного матеріалу), кожний день навідувались на наші паперові склади і забирали з них припасений нами папір для друку Української літератури та що дня ставили нові і нові цензури умови...

Це в значній мірі підірвало наше фінансове становище і ми вирішили за всяку ціну використати уділений Книгоспілці державний кредит. Справа була не легка, бо центр Урядовий перебував в Камянці-Подільському. На одній із нарад вирішено було делегувати одного із членів правління Книгоспілки до Уряду за одержанням кредиту.

Вибір впав на мене. Становище було непевне. Добармія правда занепадала і по всьому було видно, що довго не удержиться в Київі. Однак ходили і непевні чутки про якісні наміри Галицької армії виступити спільно з Добармією проти большовиків і начеб-то проти УНР. По дорозі між Київом і Козятином бродили махнівські загони. Але справа нормального розвитку культурної кооперативної установи вимагала грошей і їхати треба було, не зважаючи ні на що.

В кінці жовтня я вирушив. До Боярки прийшлося їхати потягом. А з Боярки почалося мандрування то на конях, а здебільшого пішки. Якось непомітно для себе зійшовся я з цілою групою селян, що теж добивалися в одному зі мною напрямкові. З Полтавщини, Чернігівщини, Катеринославщини... Все це ішло за якимись таємничим виразом на обличі і дуже пильно придавлялося до кожного спільнника невільної співмандрівки. Десь гукала гармата. Минули деникінський кордон... верст п'ять в бік від Боярки... Далі прийшлося всю дорогу іти пішки і самому з подивом прислухатися до таємничих розмов своїх несподіваних товаришів... Тут тільки я пізнав весь сприт нашого селянича в поборюванні перешкод, які стоять на шляху досягнення поставленої собі цілі... Згадалися оповідання з давньої козацької старовини.. Що це були за люди, я довідався тільки після того, коли майже всіх їх зустрів у Камянці-Подільському...

Цікаві переживання мав я за час цієї подорожі та не місце тут згадувати про них. Одне тільки скажу, що посвідчення кооперативного українського союзу давало мені вільний пропуск через всі застави, побудовані самообороняючимся селом, а в такому стані були всі без винятку села по дорозі до Камянця. Тільки тут я відчув вагу кооперації для українського села і зрозумів, чому ріжні влади і їх агенти так настирливо перед черговою вечею вимагали од нас посвідчень на наших бланках і за нашими печатками... Так, я їхав вільно і користувався неочікуваною гостинністю...

До Камянця дістався цілком благополучно. Справа була полагоджена скоро і вертатись доводилось з грішми. Ситуація була грізна, але відповідальні чинники, в тому числі і колега по Книгоспілці забезпечували од всіляких несподіванок.

Мені залишилось лише добути побачення з Головним Отаманом. М. С. улаштував мені це побачення. В скромній кімнаті на Гунській вулиці застав я бадьорого і майже весело настроєного Головного Отамана. Поговорили в півгодини і вражіння, з яким я залишив цю кімнату залишилось у мене на все життя. Повна присутність духа, незломна віра, ясна думка і глибоко продуманий план дальшої боротьби, боротьби до переможного кінця віяли з кожного слова Головного Отамана. Комбінація Галицької Армії засмутила С. Петлюру, але ставився він до неї як педагог: «Нехай навіч переконаються короткозорі проводирі з Галичини до чого доведе їх їхній нерозважний крок, а ми будемо йти своєю дорогою, найгіршою загрозою нам є Москва і тільки Москва, в які б фарби вона не перемальовувалася».

Ми розпрощалися. Рано слідуючого дня ми виїхали із Камянця.

Іхали разом з В. Мазуренком і ще якимось невідомим мені добродієм. Дорогою вивязалася гаряча балачка з приводу останнього поступування Галицької армії між М. С. і Мазуренком. Я мовчав. З вікна закритого автомобілю бачив стрункі лави відступаючого війська та фури відступаючого обозу, чи утікаючого населення. Трагічна розвязка наступила. Роскол стався. Події пішли своїм порядком... Зігнила в центрі добармія по інерції вити-

скала з невеличкого клаптика землі рештки геройських борців за державну самостійність України. Соборність стала лише спогадом... Живі репрезентанти її зійшлися з найбільшим ворогом цієї соборності...

І весь час в дорозі, стежучи по слідах наступу Добрамії, я все глибше відчував правдивість слів Головного Отамана, що «найгіршою загрозою нам є Москва і тільки Москва, в які б фарби вона не перемальовувалась»...

Правдивість цих слів Симона Петлюри, сказаних мені при нашій першій зустрічі навіки залишилася в моїй свідомості...

Є. Гловінський.

27 травня 1926.

(Під безпосереднім враженням).

...Рівний, одноманітний, сумний шлях... Шосе Дунаєвці—Прокурів. Тягнуться обози, гармати. Ідуть по одинці та групами люде. Виснажені, обдерті. Населянських фірах в горячці тифозні хорі. Погано брукована вибита частими переходами дорога — ідуть і в день, і в ніч, даючи лише перепочинок коням. Ідуть від одного ворога, на зустріч другому...

Це відворот Української Армії в осені 1919 року. Зломлена тифом, браком зброї та переважаючою силою ворожою, вона відходить перед білими москалями, що насувають з півдня — відходить на північ, де її чекають москалі — червоні. Іде в «трикутник смерти», на Зимовий похід, на загин по польських таборах...

На весні 1920 р. Київ знову побачив вимуштовані дисципліновані, одягнені Українські війська. Знову жовто-блакитний прапор маяв над Міською Думою, знову дзвони Св. Софії радісно звонили. Як фенікс із попелу повстало Українська Армія. Ми знову господарями на рідній землі, у рідній хаті.

Ми перемогли...

Засмучений осінній ранок. По підмерзлій польовій дорозі від с. Сербів Под. Губ. до Могиліва гониться большевицька кіннота. Окрилена перемогою гонить вона перед себе Українську батарею. Сили нерівні. Дорога круто звертає до яру. І тут в яру залишаються, як добич ворогові, гармати. Тут гинуть ті, хто не міг втекти. Не мав коня. Був збитий стрілами кулеметними з тачанки.

Це один епізод.. Іх було багато в цей і послідувочі памятні дні... Це катастрофа Української Армії 1920 р. її рештки, недобитки — притиснуті до польського кордону залишають надовго, може на завше, рідну землю. Далі терновий шлях еміграції...

Роки 1922—1926 були роками кипучої діяльності Української еміграції. Роскидана по всіх закутках світу, скрізь вона засновує свої організації, громади, союзи, що з невпинною енергією, завзяттям і вірою переводять велику національну роботу. Боротьба з окупантами, що посіли на нашій землі, пропаганда Української національно-визвольної ідеї на міжнародному форумі, творення культурних цінностей, праця над самим собою — підготовка кадру працівників — для майбутньої Вільної України — от так в ці чотирі кути будуться великий будинок, що йому ім'я — праця Української еміграції закордоном. Тисячі Українських студентів кінчають високі закордонні школи. Утворені свої високі школи, інститути, видавництва. На інший фронт — після розгрому військових сил її — станула Українська еміграція — з іншою, духовною, збросю в руці...

І ця боротьба дає наслідки. *Тут*, за кордоном, так чи інакше Українське питання не сходить з порядку денного. *Там* на Вкраїні — іде широкою хвилюю пробудження національної свідомості мас Українського Народу. Цього процесу вже не спинити. З ним числяться московські наїздники, штучною «українізацією» намагаючися втиснути цей рух у бажане для них русло.

Але даремно. Невмолимі і могутні закони історії, що з залізною необхідністю ведуть від культурної автономії до Самостійної Держави.

Ми перемагаємо.

Маленьке курортне місто в Чехословацькій Республіці — Подебради. Від старовинного замку Короля Юрія вулицями міста поволі, велично, сумно тягнеться похід. Попереду жалібні чорні прапори. Всі з жалібними відзнаками. На обличах тяжкий, невимовний сум. Втрачено когось найближчого, найдорожчого. Похід іде урочисто, мовчки. Пригадується «Похорон» Франка... То Українська Господарська Академія урядила цей жалібний похід, як одзнаку найвищого національного смутку. 25 травня 1926 року в Парижу від злів ворожої руки загинув Голова Директорії, Головний Отаман військ Української Народної Республіки С. В. Петлюра. Переживши з Народом Українським і найкращі хвилини його перемог і найтяжчі моменти невдач і катастроф, він до останньої хвилі залишався вірним великій ідеї Визволення Нації. Він був символом цієї ідеї, живим втіленням боротьби за Українську державність, що триває і не припиняється. І Його вбито. Новий удар, нова катастрофа. Це не розгром армії, це не втрата території. Це більше... Невимовно більше... Страшна катастрофа. Перед нею бліднуть катастрофи і 19 і 20 років...

Ні — я все ж вірю. Прийде він — день останньої і остаточної перемоги. На вівтар визвольної боротьби нації принесена остання і найвища жертва — життя найкращого із її Синів. Що ж більшого вже можна дати?

Є щось мистичного в цьому останньому акті великої трагедії Українського Народу...

Так вірю. Ця віра дасть сили перебороти страшний сум, страшний ропач, страшну зневіру. Вона дасть сили для нової боротьби з ще більшим завзяттям, ще більшою упертостю. Позаду на пройденому вже шляхом — смерть, що освячує боротьбу, кров, що іскупас.

Так вірю — Ти воскреснеш, моя Україно.

Ми переможемо.

ДНІ ЖАЛОБИ.

Франція-ПАРИЖ.

Смерть п. Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюри.

Дня 25-го травня у вівторок Пан Голова Директорії і Головний Отаман Військ Української Народної Республіки Симон Петлюра проходив, вертаючися з обіду сам, вулицею Расін.

В 2 годині 10 хвилин майже на розі бульвару Сен-Мішель чоловік, одягнений в білий робітничий халат, без капелюха, що стояв перед книгарнею Жібер, наблизившись раптом до Пана Головного Отамана, вистрілив в нього двічі з автоматичного пистолета. Одна куля потрапила в плече, друга пробила груди по-над серцем. Пан Отаман впав. Тоді вбийця вистрілив

до лежачого ще п'ять разів, з яких тільки одна куля не попала, а залишилася у деревлянім бруку вулиці.

Негайно підбіг поліцай Мерс'є та зібрався натовп, переважно студентів, що хотіли на місці покінчти з злочинцем, якого оборонила поліція.

Пана Отамана без пам'яти було перевезено до шпиталю *de la Chartié* на вулиці Жакоб, де він і спочив на віки в годині 2-їй 35 хвилин.

Заарештований убийця, Шулим Шварцбард — жив з Росії. Народився в Смоленську. Має 38 років. З фаху годинникарь. Він заявив, що жив у Франції перед війною, під час війни служив у французькій армії. Звільнений в 1917 році з військової служби, був на Вкраїні разом з французькою місією. Врешті прийняв французьке громадянство. Він твердить, що мститься за жидівські погроми на Вкраїні.

Про страшне нещастя родина і найближче оточення Пана Отамана, який того дня вийшов до міста сам, довідалися лише о 4-ій годині від Ґомісара поліції, що прибув на помешкання на вулиці Thénard повідомити про злочин.

Похорон п. Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР Симона Петлюри.

Похорон відбувся у неділю 30 травня цього року.

Від першої години люде у великій кількості почали збиратися коло Румунської Православної церкви на вулиці Jean de Beauvais, до якої на службу Божу що-неділі ходив Пан Отаман.

Перед другою годиною двері церкви, завішені чорною жалібною завісою з монограмою Пана Головного Отамана, було відчинено і труну з тілом, привезену з Institut Medico-Legal, було внесено і поставлено на величезному катафалкові, запнутому чорним покривалом з срібними зірками та оздобленому щитом з державним гербом.

Проводи і похорони тіла С. В. Петлюри в Парижі.

На катафалкові було розкладено штандарт Голови Держави — шовковий блакитний з золотим тризубом, обшитий золотими торочками, а перед катафалком на аналойчику, на яому лежав боєвий малиновий прапор 3-ої Залізної дивізії, покладено вийняту шаблю піхвами, навхрест перевиту жалібним серпантком та накриту чорною шапкою Пана Отамана.

Навколо катафалку, обставленого високими ставниками з свічками та оздобленого зеленими рослинами, складено вінки — на чільнім місці прекрасний хрест з білих троянд од родини.

Колесниця з вінками на похоронах С. В. Петлюри в Парижі.

При катафалкові почесна варта.

В той час, як читано по українському псалтиря, кільки тисяч присутніх українських емігрантів з Парижу та з наших колоній у Франції, що майже звідусіль прислали делегації, іноді дуже численні, проїшли перед домовою, складаючи останню пошану Голові Української Держави, що так передчасно зійшов з цього світу.

Українську еміграцію в інших країнах представляли спеціальні делегати: в Польщі — голова Українського Центрального Комітету М. Ковальський, з Чехословаччини — проф. О. Шульгин. Багато було чужинців: французів, англійців, румунів, поляків, азербайджанців, грузинів, чехів, росіян.

Погребальна одправа роспочалася рівно о 3-ій годині. Правили спільно два священники — настоятель Румунської церкви та священник Української Православної парафії у Франції; перший — румунською, другий — українською мовами. Співало на переміну два хори — румунський та український.

Служба Божа пройшла надзвичайно урочисто й зворушило, глибоко захопивши всіх присутніх, об'єднаних в однім почутті горя і смутку.

Праворуч од домовини стали Дружина Небіжчика Пані Ольга Петлюрова та Доњка Панна Ларіса Петлюрівна. Пан Андрій Лівицький, Голова на той час Української Держави, прибувши до Парижу члени Правительства, генерали, товариші боєві Пана Головного Отамана, члени Паризької Дипломатичної Місії та найближче оточення.

Далі представники дипломатичні чужоземних держав: Алі Мардан Бей Топчибаші, Голова Азербайджанської делегації, Н. Ромішвілі, Голова Ради Міністрів Грузії, П. Геґечкорі, Грузинський Міністр Закордонних Справ, А. Чхенкелі, Посланник Грузії в Парижі з дружиною, Гайдар Бей Баммат, Голова Делегації Північного Кавказу, П. Чокаев, Голова Туркестанського Правительства, п. полковник Клеберг, Польський військовий Аташе, П. Арцишевський, перший Секретар Польського Посольства. За ними стояли представники чужоземних організацій та численні чужинці — прихильники України: п. Абдон Буасон, Генеральний Секретар Комуїтету «Франс-Оріан», гр. де Гайяр Бансель, маркіз де Магалон д'Архана, б. депутати, адм. Дегуі, п. Фернанд Мазад, п. Скірладзе, Голова Грузинського Союзу у Франції, п. Джебуадзе, Голова Грузинської Студенської Громади, п. Іжакелі, заступник Голови Грузинської Натріотичної Молоді, п. К. Смогоржевський, Голова Польської делегації б. вояків та член міжнародної федерації вояків, п. та пані Біоле, делегація чеського студенства в Парижі та багато інших.

Ліворуч стояв український хор, а за ним уставилися делегації ріжних українських організацій, що прибули вшанувати пам'ять Вождя Нації. Всі не могли вміститися в малій церкві і значна частина делегацій зоставалася ввесь час коло церкви. Під час останньої «вічної пам'яти» всі присутні, як в церкві, так і на вулиці побожно схилилися наколіна.

По закінченню служби Божої пп. генерали, товариші по зброї Небіжчика, Сальський, Удовиченко, Сваріка, Капустянський, Шаповал та п. Міністр Закордонних Справ підняли труну на свої плечі, щоб винести її з церкви.

На початку п'ятої години жалібний похід в надзвичайнім порядку і з великою урочистістю виrushiv вулицями Jean de Beauvais, du Sommerring, St. Jacques, Abbé de l'Eprée, Bd. St. Michel, Bd. Montparnasse, Campagne Première, Boulevard Edgar Quinet на кладовище Montparnasse.

Перед всім походом звичайний відділ поліції, один церемоніймейстер, колесниця, вкрита численними вінками та квітами, ландо з духовенством, колесниця з домовою. Труну вкрито було національним жовто-блакитним прапором, штандартом Голови Держави та прапором 3-ої Залізної дивізії.

На обидвох боках балдахину державний герб та срібна монограма Голови Директорії на чорних покрivalах. Коло колесниці йшло шість бувших військових, що держали почесну варту, і служники у парадній жалібній лівреї та з пілрезами на капелюхах.

Зараз за колесницею з тілом йшли в глибокій жалобі Пані Отаманова та Панна Л. Петлюрівна в оточенню своєї почесної служби. Потім один роспорядчик, що попереджував п. Андрія Лівицького, Голову на той час Української Держави, за яким йшли два ад'ютанти і знову роспорядчик. Далі члени Українського Правительства, найближче оточення, генералітет Української Армії, представники чужоземних держав та організацій. За ними йшли три роспорядчики вряд. Ця частина походу з обидвох боків була оточена почесним кордоном з б. вояків Української Армії. Далі йшли по 4 вряд делегати, що прибули од ріжних українських організацій у Франції. Керовництво церемонією було доручено п. І. Базякові та п. Фуше з 4-ма французькими та 4-ма українськими роспорядчиками. Начальник кабінету Префекта Паризької Поліції п. Брісо та сотник поліції відали зовнішнім порядком.

В поході, що далеко розтягнувся вулицею, взяло участь більше як дві тисячі народу.

На кладовищі було відслужено коротку літію. Український хор проспівав «Вічну Пам'ять» і домовину, вкриту національним прапором, було покладено до тимчасового гробу в чужій землі.

Урочистим співом «Заповіту» закінчилася жалібна церемонія і присутні в глибокім мовчанні, віддавши останню пошану могилі Пана Отамана, розійшлися тяжко засмучені в кладовища.

З ініціативи Української Громади в Парижі та Української Громади у Франції вирішено було в день похорону Головного Отамана С. В. Петлюри влаштувати жалібну академію з участю делегатів Українських організацій у Франції та представників Українських організацій в інших державах, що прибули на похорон. Академія відбулася у великій салі Методиського Т—ва на ул. Данфер-Рошеро о 8.30 год. вечора в неділю 30-го травня при численній участі прибувших і місцевих громадян.

Короткою промовою, присвяченою світлій памяті Великого Національного Героя С. В. Петлюри, відкрив академію заступник голови Української Громади в Парижі п. І. Базяк.

Після промови присутні вшанували память С. В. Петлюри встановленням з місць. Перше слово було дано Голові Держави А. М. Лівицькому. В надзвичайно чулій, пройнятій тяжким і до сліз невимовним жalem, промові А. М. Лівицького зясував величну постать борця за Українську державність і ту тяжку втрату, яку поніс увесь Український Народ з смертю С. В. Петлюри.

Від Українського Уряду промовляв В. К. Прокопович, від Української Армії — ген. Сальський, від Української Місії в Парижі — проф. О. Шульгин, від Союзу Українських Емігрантських Організацій — М. Шумицький, від Української Еміграції в Польщі — Голова Українського Центрального Комітету, від Української Еміграції в Чехословаччині — іменем Комітету вшанування памяти С. В. Петлюри — проф. О. Шульгин, від Української Громади у Франції — ген. М. Шаповал, від Української Громади в Омекурі — П. Василів, від Української Громади в Шалеті — п. Бацуца, від Укр. Громади в Кютанжу — П. Мельник, від Громади Старшин 6-ої Січової Дивізії — Гончарів, від Релігійно-Наукового Комітету — М. Клименко, від Студенської Громади у Франції — М. О. Ковальський, священик Української Православної Парафії у Франції — пан-отець Гречишкін та громадянин І. Добровольський.

По ухваленню резолюції, перед закінченням зборів всі присутні встали з місць і відспівали Вічну Память та Національний гімн — «Ще не вмерла Україна».

Р е з о л ю ц і я .

Революція ухвалена представниками Українських Організацій 30-го травня 1926 року на Жалібній Академії в Парижі.

1) Жалібна Академія в день похорон Великого Борця за Українську державність Голови Директорії і Головного Отамана Симона Петлюри висловлює свій невимовний жаль з приводу гіркої національної втрати і висловлює певність, що весь Український Народ в цей грізний час з'єднається в одну родину-націю коло імені свого Проводиря-Мученика та буде продовжувати з усією енергією боротьбу за незалежність Української Держави.

2) Для вшанування світлої памяти С. В. Петлюри Академія оголошує національну жалобу на 40 день і звертається до Українських Громад у Франції з закликом утворити за спільною згодою Комітет для достойногоувіковічення памяти Великого Небіжчика.

3) Академія висловлює свій рішучий протест проти ганебної спроби ворогів наших накинути пляму на ясну память нашого Мученика, нашого Голови Держави, щозавжди стояв насторожі інтересів всіх громадян України, рішуче обороняючи і жидівське населення, коли темні елементи чинили йому шкоду.

Чехословаччина-ПРАГА.

Трагічна звістка про смерть Голови Директорії, Головного Отамана С. В. Петлюри прийшла до Праги ще 26 травня увечері: дехто з політичних друзів Покійника дістали телеграми, а о год. 10-ій веч. ширші кола довідалися з радіотелеграм. Слідуючого дня звістку умістили часописи. Того ж дня о год. 1-ій відбулися перші жалібні Збори представників 27 Українських Організацій та Установ у Празі. Після вступного слова проф. Шульгина та відспівання Вічної Памяти Збори покликали для вшанування памяตі Убитого спеціальний Комітет, зложений із представників всіх заступлених на Зборах Установ та Організацій. Комітет приступив негайно до виконування наложених на нього задач: 1) Віслав Родині Небіжчука іменем присутніх представників Української еміграції в Чс. Р. телеграму з висловом сердечного та широго співчуття, 2) Делегував проф. О. Шульгина до Паризя і доручив йому зложить на трону Убитого вінок, 3) Встановив для Української Еміграції в Ч. С. Р. сорокаденну жалобу з ношеним жалібною віданаки.

Вінок Української Господарської Академії в Подєбрах на трону С. В. Петлюри.

4) Видав до Української Еміграції в Ч. С. Р. комунікат зі закликом достойно вшанувати память Убитого, з'єднавшись в цю трагічну годину національного горя в єдину Всеукраїнську Родину і 5) Постановив влаштувати 29 травня панахиду та жалібну академію.

На протязі трьох днів Комітет провадив підготовчу працю, під час якої зголосилися до участі в Комітеті нові Організації, так що в часі, коли відбулася Академія до Комітету зголосилося разом 103 Організацій.

Дня 29 травня о 15 год. відбулася панахида і жалібна академія в Празі у великий салі на Словянському Остріві. На високій естраді довгий стіл,

вкритий чорним сукном. Ліворуч на підставках великий портрет, оповитий національними прапорами, крепом, квітами. Під портретом два скавти стояли на почесній варті. Панахида правив преосвяц. еписк. Савватій, архієпископ празький, а під час неї співав Український Академічний Хор. Панахида ділала великою та сумною урочистостю на присутніх емігрантів, яких число перевищало 2.000.

Після панахиди відбулася жалібна академія, яку відкрив проф. Яковлів подаючи кількома словами про трагічну смерть Головного Отамана Симона Петлюри. З промовами виступали: проф. О. Лотоцький, М. Шаповал, проф. Безпалко, — після них складали свою пошану до Покійного та співчуття Українському Народові представники дружніх нам народів: п. Карцевадзе — делегат Грузінської Колонії в Чс. Р., п. Горосіян — представник Вірмен, п. Казі-Хан Бешалти — представник гірців Кавказу, п. Такайшвілі — представник Грузінського студенства і п. Захарко — делегат Білорусинів. Ці

Почесна сторожа українських пластунів перед портретом С. В. Петлюри на жалібній Академії в Празі 28. V. 1926.

всі промовці виголошували свої промови на рідній мові, а по кождій промові читано український переклад. Після чужинців промовляли: проф. Славінський, Л. Волохів од імені ІЦЕСУС-а, Т. Пасічник і нарешті поет Олесь зачитав свій вірш, присвячений Покійному.

Брак часу позбавили президію можливості дати слово багатьом промовцям, що були записані. На пропозицію голови — Збори ухвалили, щоб промови цих представників були видруковані в збірнику, присвяченому памяті С. В. Петлюри.

Після цього зачитано і одноголосно принято слідуючі резолюції, виготовлені Комітетом:

«Українське Громадянство, заступлене Українськими політичними, науковими, культурними, професійними, економічними установами, організаціями, партіями, спілками та угрупованнями; Українські політичні і куль-

турні діячі, професори, письменники, робітники та селяне, студенти та військові, що перебувають на еміграції в ЧСР., зібравшись 29 травня 1926 для вшанування світлої пам'яти Голови Директорії Української Народної Республіки, Головного Отамана Українських Військ Симона Петлюри, що 25. травня ц. р. в Парижі приняв мученицьку смерть від руки ворогів Українського Народу, в цю незмірно важку і трагічну хвилину національного смутку;

1) Підносять прилюдний, однодушний протест проти нелюдського кріавого терору ворогів України, жертвою якого впав Вождь Української Нації;

2) З призирством рішуче відкидають спробу ворогів Українського Народу заплямувати світле, чисте і чесне імя Симона Петлюри, а тим самим і велике Діло Визволення України обвинуваченням у насильствах над юдівським населенням під час військових подій на Україні та урочисто в цю велику історичну хвилину іменем свого Народу засвідчують, що Світлої Пам'яти Небіжчик рішуче, навіть смертю, карав винуватих у насильствах над юдівським населенням України;

3) Закликають все Українське Громадянство, що перебуває поза межами Рідної Землі, на Еміграції, як і весь Український Народ, дати рішучу одсіч ворогам України на прояви брутального поборювання ними Українських Державницьких змагань, та, зімкнувши лави свої, продовжувати боротьбу, що досі велася під проводом Славного Героя-Небіжчика аж до повної перемоги.

Вічна пам'ять Небіжчуку Мученику за Рідний Край!

Слава борцям за Волю України!

Відспіванням Українського Національного Гимну закінчено академію.
ПОДЕБРАДИ.

26-го травня надійшла звістка про смерть Головного Отамана С. В. Петлюри. Вже о 9-ій год. пішли до ректора Академії проф. Шовгеніва старші громадяне і делегати студенства. Ректор видав зараз оповістку про смерть С. В. Петлюри і відмінив лекції в Академії. Негайно скликаний сенат ухвалив припинити лекції на 3 дні, відправити панаходу по Покійному і влаштувати жалібну академію. Для організації цього обрано було Комітет, зложений з представників професури і студенства.

Другого дня 27. V. було відправлено панаходу в місцевому евангелицькому костелі. О год. 9-ій рано зібралися члени Української Колонії у дворі Подебрадського Замку, звідки вирушив жалібний похід до церкви. На чолі походу несли два жовто-блакитні прaporи, завинені в жалобу; коло прaporів з обох боків ішли два генерали: Павленко і Алмазов. За прaporами несли вінок з синто-жовтими лентами. Коло вінка тримали почесну сторожу Укр. скавти; за вінком несено почесну шаблю. Далі йшли молодіж потім професура академії, старше громадянство, на кінці студенство.

Панаходу правив от. Мельник; співав мішаний Академічний Хор.

Після панаходи повернув похід знову до замку, де відспівано «Боже великий єдиний», «Чуєш, брате мій», Вічна Пам'ять та Національний Гимн.

Призначена на день 28 травня жалібна академія не могла відбутися з причин чисто зовнішніх. Однак більша частина Української подебрадської колонії виїхала до Праги, де взяла участь у жалібній академії, улаштованій 29-го травня.

В день похорону С. В. Петлюри в неділю 30-го травня, зібралась знову вся подебрадська колонія в подебрадському замку. Одна зі стін великого коридору була прибрана прaporами і на ній висів портрет С. В. Петлюри. Коло портрету уставився хор. По короткій промові проф. Іваницького, хор проспівав «Чуєш, брате мій» та «Вічну Пам'ять» і цим закінчено громадську панаходу.

БРАТИСЛАВА.

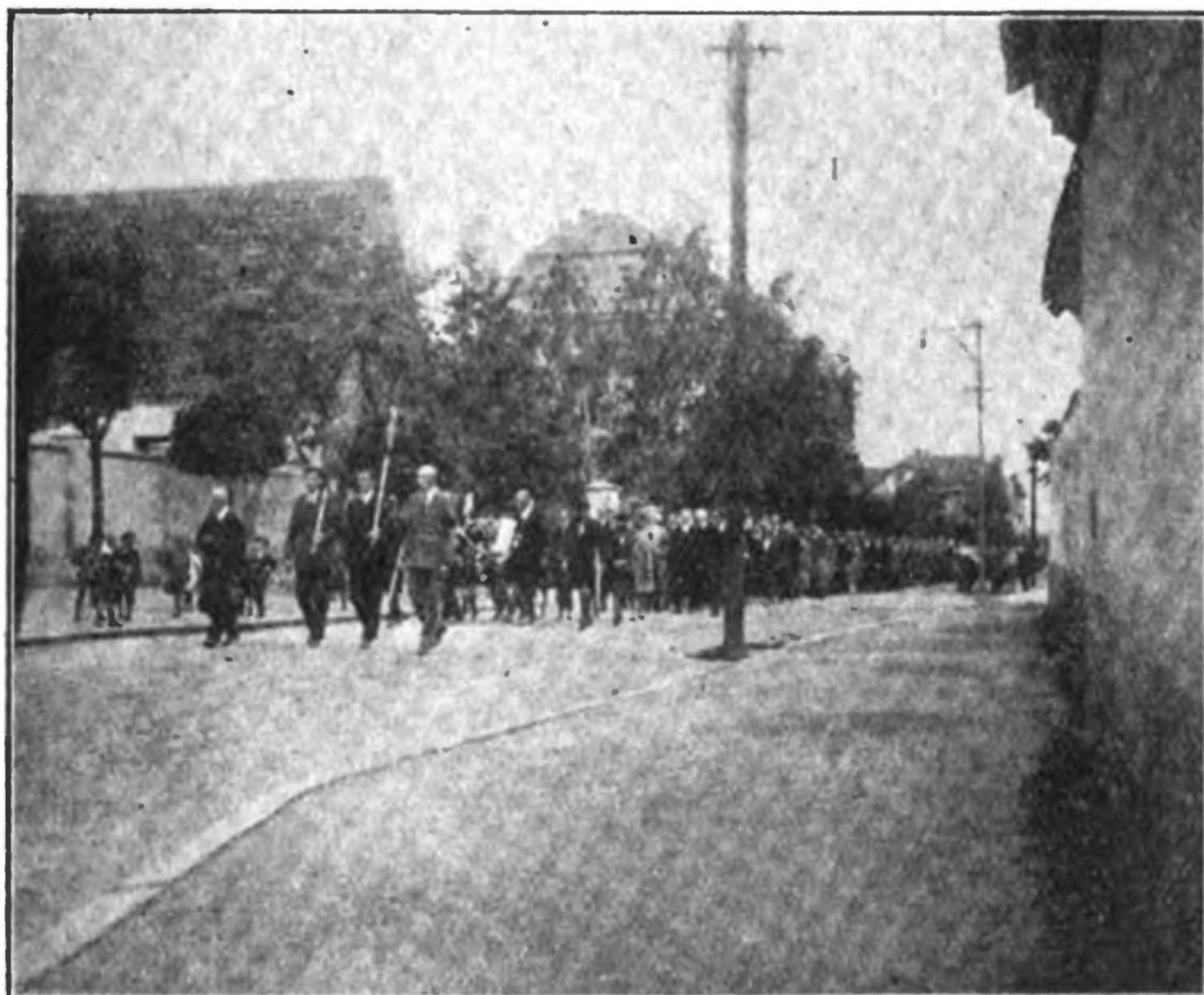
На звістку про смерть Отамана С. В. Петлюри, Українська еміграція з Придніпрянини й Галичини вибрала окремий Комітет, що занявся уладженням панаходи. Панахода відбулася в неділю 30-го травня в каплиці

геологічного факультету тутешнього університету. Правив православний священик, співав хор емігрантів. В панаході взяла участь вся Українська колонія в Братиславі, разом понад 200 душ. Ці поминки споїли тісніше Українських скитальців з обох боків Збруча, що їх доля загнала аж до Братислави. Панаходу закінчено відспіванням на вколішках «Вічної Памяти».

БРНО (Морава.)

Стріл, від котрого здрігнулася ціла Українська еміграція, відгук котрого прокотився по усім Українським Землям і в невеликій Українській колонії в Берні викликав відповідне зворушуюче.

Організації в Берні не виявили належної ініціативи в справі організації спільног прояву думок і почувань загалу колонії і лише з ініціативи «живої газети» «Гуртом» був складений для цього спеціальний комітет в котрім було заступлено Українське студенство з Української Студенської Спілки, Української Академічної Громади-Брно та студенство неорганізоване.

Жалібний похід української еміграційної колонії в Подєбрахах 27. V. до церкви на панаходу.

Комітет на своєму засіданню дня 28. травня ухвалив: 1) негайно вислати телеграму дружині трагічно загинувшого С. В. Петлюри з висловом свого глибокого співчуття та спільног болю з приводу великої втрати для цілого Українського Народу, 2) улаштувати жалібну Академію присвячену¹ памяті Небіжчика та 3) запропонувати Українській колонії в Брні дво-місячну жалобу по замордованому Вождеві Українського Визвольного руху останніх років.

Академія відбулася о 14. год. пополудни в великій салі «Nového Domova» в Брні в слідуючим програмом: 1) Вступне слово голови Комітету, 2) Промови заступників Організацій, 3) Нарис житієпису С. В. Петлюри, 4) Особисті спогади присутніх про первого Козака, Генеральцого військового Секретаря, Головного Отамана Військ У. Н. Р. С. В. Петлюри.

Не дивлячись на те, що Академія носила характер чисто український, замкнутий і що на ню не були запрошені жадні гості ані організації все ж зібрались, крім численного гурту українців, також і Чехи, Болгари та заступництво козацького хутора у Берні.

Відспіванням на початку і на кінці програму «Вічної Памяти», Національного Гимну та, на пропозицію військових — воєнної, похоронної пісні «Чуеш, Брате мій...» — Академія набрала характеру цівільної панахиди, що відповідала і сумному, поважному настрою зібраних і великої трагічності самої події.

Німеччина. БЕРЛІН.

Петро Коленський.

Перші дні жалоби.

Вістка про трагічну смерть Голови Директорії та Головного Отамана Симона Васильовича Петлюри глибоко зворушила всіх Українців, які перебувають у Берліні.

26-го травня «Спілка Студентів-Українців у Німеччині» вислала на руки вдови по Небіжчикові телеграму з висловом найглибшого співчуття. Того ж дня «Центральна Управа Партиї Хліборобів-Державників» телеграфувала до своєї філії в Парижі в справі прийняття участі в похоронах і «віддання чести Борцеві за Самостійність України, полішаючи на суд історії політичний спір». Поодинокі Українці, що стоять у звязку з німецькою пресою подали правдиві вістки про особу Покійника та мотиви убийства. Військові зайняювали жалібну службу Божу і дістали згоду на це від Епископа Тихона.

27-го травня відбулося засідання Президії «Спідки Обєднаних Українських Громадських і Благодійних Організацій у Німеччині». Ухвалено урядити панихиду з рамени всіх організацій.

28-го оповіщено Українців про панахиду. В студенських бараках вівішено жалібне оголошення: «Симон Цетлюра, Верховний Вождь Збройних Сил України, пав від ворожої руки 25. 5. 26. в Парижі. Вічна Йому Память». Презідія С. О. У. О. дістала від б. Гетьмана Павла Скоропадського листа про те, що він «прибуде вшанувати пам'ять Небіжчика, позаяк, не дивлячись на розбіжність шляхів, бачив завжди в Ньому щирого Українського націоналіста». Лист закінчувався словами: «Перед одвертою могилою схиляю голову». Увечері на Зборах Академічного Товариства «Старо-Прусія» одним із членів «Спідки Студентів» виголошений реферат про життя й заслуги Небіжчика та про дійсні мотиви атентату.

29-го травня в одній із салів відбувався франківський концерт. При вході до салі були вивішенні три оголошення про трагічну смерть та панахиду. На окремій листі бажаючі записували датки на панахиду. Перед початком концерту Голова Презідії С. О. У. О., Сергій Шемет кількома словами згадав Покійного та «во імя того, що для всіх Українців було спільне з Небіжчиком» запропонував ушанувати пам'ять його Збитого встановленням.

У неділю 30-го травняколо години 1-ої до православної церкви на Находштрасе 10 почали сходитись берлінські Українці. Одним з перших прибув б. Гетьман Павло Скоропадський в супроводі п. п. Шемета і Монтрезора. До початку панахиди перед церквою видно було кілька десятків Українців. Презідії всіх організацій крім «Комітету Допомоги Збігцям із Західної України» зявилися повністю. Помітно було чимало таких, хто цілий час стояв далеко від українського громадського життя. Службу провів сам Тихон в супроводі церковного хору Андріївського. Після сігу «Вічна Память» п. Скоропадський першим підійшов до хреста і слідом за ним усі присутні. Ще довший час видно було окремі групи берлінських Українців коло церкви. Всі зворушені розмовляли про трагічну подію... Саме в ту саму годину в румунській церкві в Парижі відбувалася панахіда коло труми бл. п. Головного Отамана...

31 травня «Союз Українських Студенських Організацій Німеччини та

Вільного міста Данцігу» вислав телеграму до Парижу. «Союз Старшин» надіслав родині Покійного листа з висловом жалю-співчуття з приводу смерти Вождя України. Лист закінчувався словами: «Встане Незалежна Україна та достойно вшанує свого Вірного Сина».

Жалібне Свято на 40-ий день.

Коли говорити про нашу еміграцію в Берліні, то треба брати під увагу, що тут перебувають аж два українських «*ex*-суверени» з своїм близьким оточенням. Ось тому Берлін не виказує тої єдності, яку бачимо після смерти бл. п. Голови Директорії й Головного Отамана С. В. Петлюри в інших центрах еміграції (Прага, Подебради, Париж, Букарешт, Варшава і т. д.). Ледви 150. укр. емігрантів можна тут нарахувати зараз. З того більшість «старших» тісно звязаних з одним чи другим «центрим». 10 ріжних укр. організацій у Берліні — з того три під головуванням «залежних» громадян. Це все є причиною не такого відношення до смерти С. В. Петлюри, як то мусіло б бути.

Все зроблене — ініціятива груп чи поодиноких організацій.

Під свіжим враженням сумної події далося урядити панаходу в рамені центральної організації — «Спілки Обєднаних Українських Організацій у Німеччині». Коли ж зайдла мова про відзначення 40-го дня панаходою та жалібною академією — то «єдиний фронт» прийняв інший вигляд... Всеж «Союз Українських Старшин у Німеччині» не валишив розпочатої справи і, безумовно, те, що ми бачили на 40-ий день у Берліні було більшим ніж сподівалися.

Це перше дійсно міжнародне жалібне свято для вшанування пам'яти Українського Національного Вождя.

Вже 28-го червня «Союз Старшин» розіслав запрошення-повідомлення про те, що 3-го липня відбудеться «жалібне свято — в честь Симона Петлюри, бувшого Шефа Української Держави».

Свято відбувалося в актовій салі одної з найкращих шкіл м. Берліну ім. Кронпринцеси Цецилії на Нікольсбургерплац.

Роскішна сала, в якій кожного свята і неділі відбуваються лютеранські богослужіння. Коло задньої стіни різьблене підвищення на зразок вітваря. Дубові вінки. На позолоченій підставці бюст Покійного — майстерна праця Голови Спілки Студентів Ємця.

Бюст прикрашено великим дубовим вінком з шовковими національними стрічками.

Коло 5-ої години почали прибувати представники ріжних чужинецьких та українських організацій. Члени Презідії «Союзу Старшин» і розпорядчики з національними траурними відзнаками зустрічали прибуваючих, записували назви організацій, призвища і проводили на салю. Всі майже вбрані відповідно до урочистості. Сюртуки, смокінги, візитки і темні одяги. Поодинокі з ціліндрами в руках. Помітно кілька поважних Німців з силою орденів.

О год. 5 на салі коло 100 людей. Полковник Зеленівський, голова Союзу Старшин, привітав усіх і дякував за те, що зявилися віддати шану Українському Вождеві. В кількох словах згадав промовець про особу Небіжчика та його значіння для Української Нації. («Велика ідея вимагає великих жертв. Та жертва, яку приносить зараз Український Нарід, є доказом того, що справа Українська живе»...).

Православний священик разом з діяконом і дяком вийшли перед бюст Великого Покійника. На хорах співаки під орудою п. Андрієвського. Всі присутні тримають у руках свічки.

Урочисто проходить служба божа за спокій душі «убієнного Симона»... Після панаходи хор виконує концертову точку.

Зачитанням листи заступлених організацій та тих, хто надіслав співчуття о год. 6-ій скінчилось сумне свято.

Ще довший час стояли присутні групами в передпокою і обмінювалися думками що до трагічної події.

В святі приймали участь: «Союз Закордонних Німців» — організація, що обєднує в собі Німців з цілого світу (п. п. Гебгардт і Лінденблєйт), «Союз

Німецьких Офіцерів», ощ обєднує всіх німецьких старшин старої та нової армії (и. полк. Бете), «Німецьке Студенство м. Берліну» — обєднує більш 15.000 німецьких студентів (п. студ. філософ. Бушман), «Стара Прусія» організація Німців з областей сумежних з Польщею (п. п. Фрайгер фон Аутенрід і Радник фон Куні), «Союз жінок з Балтики» (п. Е. Фробеніус), «Опіка над емігрантами» — католицька організація (п. проф. Др. Берг), «Європейська Студенська Поміч» — міжнародня організація (п. Г. Ліндау), «Заступництво Студентів Чужинців на Високій Торговельній Школі» (п. фон Чачібая — голова представництва), від Естонців — п. Такляя, від Грецьких студентів п. Христохойдес, «Льокаль-Анцайгер» національна газета, яка має 1 ½ міліона абонентів, «Сьогодня» — російська газета (п. Горний), «Українська Громада в Берліні» — (п. п. Др. Кузеля, полк. Коновалець, Олянчин), «Спілка Українських Студентів у Німеччині» — (п. п. Ємець і Тимчук), «Товариство Вищої Освіти» — (п. Др. Кузеля), «Гурток Студентів Техників «Основа» — (п. п. Гинилевич і Макух), «Союз Українських Студенських Організацій у Німеччині та Данцигу» — (п. п. Олянчин та Іваніна), «Діло», «Новий Час», «Студенський Вісник».

Серед персонально запрошених було дуже багато Німців, між ними п. фон Ценген («Союз Работодавців») і пані Менде, член рейхстагу, одна із провідниць німецького жіноцтва.

Поодинокі українці приїхали для участі в святі здалекої провінції.

Вражала відсутність будь-кого з оточення п. Скоропадського і п. Петрушевича. «Спілка Обєднаних Українських Організацій» (голова п. Шемет), «Комітет Допомоги Українським Біженцям» (голова п. Скоропадська), «Комітет Допомоги втікачам із Західної України» (голова п. Ю. Бачинський). «Комітет правної охорони втікачів з України» (голова п. генеральний конзуль Фонфе) не прислали своїх заступників. Особливо дивувала всіх відсутність представників останньої організації, що повстала після розвязання посольства У. Н. Р. як українське quasi-заступництво.

Вислови співчуття надіслали слідуючі організації і поодинокі особи:

Державний Секретар Майнер — Секретар Президента Гіндебурга (живе співчуття), Полковник Шляйхер — Нач. Штабу Генерала Зеекта — Команданта тепер. армії, Адмірал Зейбом (Голова Союзу «Офіцерів Німецької Флоти»), Підполковник фон Фос — один із старшин Штабу Айхгорна, Д-р Вірс — редактор правої газети «Дойтше Тагесцайтунг», Д-р Рудольф Пехель — видавець місячника «Дойтше Рундшау» («Я дуже радо прийняв би участь у жалібному святі в честь бувшого Шефа Української Держави п. Симона Петлюри з огляду на живі мої симпатії до Українського руху»...). Полковник Шікарді — один із діячів німецьких «Патріотичних Союзів», Полковник Ніколаї — старшина Штабу Айхгорна, «Союз Закордонних Німців» центральна організація Німців у всіх країнах світу («маємо за шану висловити наше співчуття з приводу надзвичайно тяжкої втрати, яку понесла Україна з убивством Бувшого Шефа Української Держави»...), Г. Фрайгер фон Гляйхен — Русвурм, Танрова на Ільмі, «Представництво студентів-чужинців на Університеті Фрідріха-Вільгельма в Берліні» (...«висловлюємо Вам з приводу втрати, яку понесла Ваша Нація зі смертю бувшого Шефа Держави наше щире та сердечне співчуття»...), Проф. Д-р Аугаєн, б. ректор С. Г. Високої Школи в Берліні — («великий жаль»), інж. О. Гагельман, віце-директор одної з цукроварень у Данії («Я дуже шкодую, що доля судила Українцям знову важкий удар, я добре розумію ті почування, які наповнюють Українські серця, коли вони втрачають Того, хто міг би зібрати всіх. Але горе також з'єднує — прийде година, коли знайдеться новий чоловік, що зможе докінчити діло...»), Барон фон Мантойфель («Хай з'явиться для Вашої многострадальної Країни нові повні сили мужі, хай не піде на марно жадна жертва»...), Генрі Бернгард — Секретар Міністра Штреземана, фон Штайнау-Штайнер, Майор Г. Гасе — старшина Штабу Айхгорна (...«я дуже радо з'явився б на свято, щоб показати мою велику пошану до вмершого Великого Українського Патріота. Я високо задоволений тим, що під час моєї урядової діяльності в Київі я завжди дбав про охорону Нана Петлюри, з яким я мав багато разів персональні розмови. Лиш з причини мосі службової відсутності

в Криму мали змогу Його заарештувати), Підполковник фон Райхерт з доручення Генерала Ешеріга — провідника «Оргеш», Фрегатенкапітан Шайбе, Барон фон Кеніц, один з провідників «Штальгельм», Підполковник Вілісен — один з провідників «Гренцбунд» (співчуття), Поручник фон Рост, старшина Штабу Айхгорна.

По телефону передали свої співчуття: Майор Фос — старшина Штабу Айхгорна, Генерал Гренер — б. Нач. Штабу Айхгорна та «ЮНГДО» («Младо-Німецький Орден»).

Надіслали відповідні до свята листи і де які Українці: Генерал-Поручник М. Омелянович-Павленко («Дозвольте і мені, шановні панове старшини, прилучити свою жалобу до Вашої, розділити разом наш смуток...»), Полковник Полтавець-Остряниця (приєднання до жалоби разом з усіма козачими частинами), Конзуль У. Н. Р. в Монахії п. Оренчук, Сотник Трезвінський, Підстаршина У. Г. А. Бас, канд. агрон. Б. Шемет, канд. філ. А. Ластовецький, Жуківський — український робітник родом з Галичини. Студенське Укр. Т—во «Чорноморя» в Данцигу.

Замітки про свято зявилися в неділю 4-го липня в найбільшій національній газеті «Берлінер Льокаль-Анцайгер» та великій газеті народньої партії «Дойтше Альгемайнє Цайтунг», Обидві замітки дуже прихильно подали перебіг свята.

Загально беручи успіх свята випав понад усі сподівання. Вся національна Німеччина, військо, студенство, урядові й політичні чинники, преса і багато видатних громадян не пропустили нагоди виказати свою найбільшу пошану до Небіжчика С. В. Петлюри, яко Борця за Українську Державність. Також і студенство з ріжких країн світу на берлінських школах ще раз пітвердило свої тісні зносини з нашою молодю. Таке відношення чужинців до жалобного свята заскочило багатьох українських «політиків» в Берліні, що застерігали ініціаторів свята тому, мовляв, що політика Покійника йшла проти інтересів Німеччини. Хай же наші доморощені політики занотують собі цей достойний урок від чужинців, як треба вшановувати бувшого Голову Держави.

P. S. «Союз Старшин» планує видати німецькою мовою брошуру «Смерть С. В. Петлюри та Українська еміграція в Німеччині».

Петро Кожевників.

Історичне вбивство*).

Най вістка про вчорашиє вбивство Провідника Українського Державницького руху в останньому десятилітті — Симона Петлюри, — як денна сенсація, швидко забудеться в Західній Європі, все ж вчинок російського Жида матиме великий вплив на розвиток подій на Україні в недалекому майбутньому. При оцінці атентату на бульварі С.-Мішель у Парижі промовляють такі моменти:

Симон Петлюра з простої родини в Полтаві, дякуючи своїй енергії, здібностям і відвазі, став першим чоловіком 40-мільонового народу в найтяжчій боротьбі. Він ні на хвилину не відступав від головного завдання всіх Українців — відновлення незалежної Української Держави. Він ішов усіма можливими шляхами до сповнення відвічної мрії Великого Народу. За 4 роки став Він легендарним Народним Героєм. У 1917 р. з урядовця-публіциста — Вождь Українського Війська. В слідуочому році — вязень російських реакціонерів, що під захистом Німців захопили владу на Україні. Року 1919 Верховний Командант Української Армії в боротьбі проти московського большевизму, часово проти Поляків і проти російської реакції на чолі з Денікіним. Не тільки Вождь Армії — також фактичний Голова Держави і Носій Ідеї Української Незалежності. Він і в «четирикутнику смерті» в кінці 1919 року, коли Армію Українську оточили червоні, білі та польські війська, не залишив боротьби проти Москви... Разом із Пілсудським здобули

*.) Скорочений переклад німецького реферату, виголошеного на зборах академічного товариства «Старо-Прусія» 28-го травня в Берліні.

Його війська Київ і лише після польсько-московського миру в Ризі, вмушеній Він був валишти разом з армією Рідну Землю. Інтернування в Польщі не було для Нього часом спокою. Частина Його війська кинулася в останнє на ворога в кінці 1921 року... Під ворожими шаблями пали відважні... Залишалося чекати... Він переїхав в Варшаву до Парижу, де жив серед невпинної літературної та політичної праці, щоб кожної хвилини знова кинутися на Москалів... Але... Його досягла рука купленого скритовбийника.

Останні події в Польщі винесли Пілсудського на чоло Польської Держави... Пілсудський переконаний ворог Москалів і заприязнений з Петлюрою... Цього вистарчало для рішення верхів — «устраніть Петлюру»... Не далося для цього страшного діла знайти Українця, бо, хоч Покійний мав противників, жадна Українська рука не піднялася б проти Борця за справжню Волю України. Знайшли Жида. Саме в цьому факті лежить, на жаль, велика провокація Москви супроти єврейського населення на Україні.

Для українського селянина міродайне: «Жид убив Петлюру»... Він не захоче чути жадного слова більше. Ніякі розяснення не поможуть. Логика мас дуже примітивна... Для освіченого Українця залишиться на віки: «Москва наказала вбити Петлюру»... Ці дві тези даватимуть напрям у розвиткові подій на Україні. В народі — зрист ненависті до Жидів. В національно-державницькому рухові — поглиблення московсько-української ворожнечі.

Як що, може, до останнього часу признання до Симона Петлюри було ознакою певної партійності (Він був демократ), то після Його трагічної смерті це знаменує клятву до боротьби проти московських наїздників.

І коли німб Петлюри вже від років живе серед українського народу, то вбийство на бульварі Ст.-Мішель дало українській історії безсмертну постать Борця-Мученика за Волю та Незалежність Української держави.

Румунія.

Дм. Геродот,

В листі до дружини Голови Держави та Головного Отамана Українських Військ, підписаному всіми активно-працюючими Українськими еміграційними організаціями та установами в Румунії, між іншим говорилося:

«Не має серед нас, не має на всій Україні такого Українського сердя, яке-б не стиснулося болем перед свіжою могилою Симона Васильовича».

Послано було цього листа 30-го травня.

Тепер ми уже маємо змогу підвести де-які підсумки не тільки тих почувань, але й настроїв серед Української еміграції в Румунії, які витворилися тут в перші дні загально-національного жалю, в перші дні після сумної трагедії в Парижі.

Враження всюди однаково: зпочатку смерть Національного Проводиря приголомшує, викликає почуття страшної порожнечі, якої, здається, не має чим заповнити.

Зпочатку — безпорадність, апатія і заспокоюючий сумнів: «А може це — неправда?» Схильована душа і серце не миряться в сумним фактам трагічної дійсності.

Потім — почуття самої широї та глибокої пошани до нового Мученика України, навіть в боку тих, що вневажали його ім'я тоді, коли він був живий.

Потім — безмежне обурення по адресі авторів варварського злочину і надзвичайна, часом навіть цілком несподівана, національна єдність та енергійна активність.

26-го травня, в день отримання першої телеграфноїзвістки про замордовання Голови Української Держави С. В. Петлюри, відбулося в помешканні Української Місії надзвичайне засідання організованої Української Еміграції в Румунії, в якому взяли участь представники: Місії У. Н. Р.,

Громадсько-Допомогового Комітету, Філії Українського Товариства Ліги Націй, Союзу Українських Жінок в Румунії, Українського Телеграфного Агентства (УКРАІНТАГ) та першого Українського Ощадно-Позичкового Товариства «Згода».

Відкрив засідання Заступник Голови Місії У. Н. Р. та Громадсько-Допомогового Комітету *B. Трепке*.

Після короткої чулої промови, всі присутні вшановують пам'ять Небіжчика встановленням.

Зараз-же після цього складаються телеграми: одна до Парижу — з висловами співчуття, з проханням зложити на могилу *C. В. Петлюри* окремий вінок від Української Еміграції в Румунії та з повідомленням, що та-ж еміграція приймає матеріальну участь у похороні.

Другий текст телеграми було заготовлено й розіслано по всіх осередках Українців, що розкидані робочими групами по цілій Румунії.

В ній повідомлялося про трагічну смерть Голови Держави та Головного Отамана *C. В. Петлюри*, про загально-національну сорока-денну жалобу з ношеннем жалібної відзнаки та про організацію всюди в неділю 30-го травня панахид по Великому Небіжчикові.

29-го травня, увечері в Букарешті відбулася академія, присвячена пам'яті *Івана Франка*.

Відкриваючи Академію *B. Трепке*, виголосив коротку промову, присвячену яскравій постаті невтомного борця за *Незалежну Соборну Українську Державу*, *Симону Васильовичу Петлюрі*.

Закінчив свою промову *B. Трепке* такими словами:

«Будьмо міцні та єдині духом. Прямуймо ще з більшим завзяттям до тієї святої ідеї, якій так невтомно служив наш Національний Проводир. Піднімаймо вище жовто-блакитні прапори визвольної боротьби. Цього вимагає від нас наша національна гідність і глибока пошана до нового Мученика України *Симона Васильовича Петлюри*.»

Після промови, всі присутні вшановують пам'ять Небіжчика встановленням.

30-го травня, в церкві Святого Юра відбулася панахида, яку правив митрополіт Ілліон, в сослуженні двох румунських священиків.

Всі члени Української колонії (жінки і чоловіки) прийшли на панахиду з відзнаками жалоби.

Під час панахиди співав румунський хор.

Через зовнішні причини, жадних промов не виголошувалося. З тих-же причин панахида відбулася в церкві Святого Юра, а не в Митрополії, як постановлено було на засіданню Комітету по вшануванню бл. пам'яти *C. В. Петлюри*.

В той-же день, в день похорон, панахиди відбулися також в Журжі, в Бакеу, в Пятра-Нямц, в Моренях, в Гавані та в Брашові.

В Гімеші-Фаджеті панахида відбулася 6-го червня.

Жалобу всюди одягли в день отримання первих звісток про трагедію в Парижі, то-пак 26-27 травня.

З усіх вакутків Румунії до Комітету в Букарешті почали надходити телеграми та листи.

В них глибокий сум переплітався з палким обуренням, з енергійними закликами до пімсти, гнітюча туга з байдорою вірою в перемогу Української Нації та у прийдешнє відродження Української Незалежної Держави.

З великим болем, пишуть нам в імені організованої групи в Гавані, зустріли ми тут сумну вістку про смерть Головного Отамана Симона Васильовича Петлюри.

Ця звістка вдарила нас по нашему святе-святих, бо наші надії, наша ідея були втілені в особі Симона Васильовича Петлюри. Без нього й поза ним, ми рядове вояцтво, і не уявляли визволення Батьківщини.

Все громадянство свідоме того, кого воно, а ще більше — кого Україна згубила в особі Головного Отамана».

— «Телеграму вашу, пишуть нам в імені Української групи в Журжі, було отримано 28 травня в 11 годин ранку. В 12-ї годині вже відбувалося віbrання наших людей.

На зібранню постановлено:

1) Послати телеграму в висловами співчуття Українській Місії в Букарешиті.

2) Асігнувати від імені Українських емігрантів, що перебувають в Ітуржі, на вінок чотири тисячі лейів.

3) В неділю 30-го травня нікому з робочих, які в цей день мають працювати, на роботу не виходити. Всім людям групи прийняти участь в паастасі, який буде відправлено в місцевій румунській церкві румунським пан-отцем.

Хай смерть того, хто протягом цілого свого життя віддавав душу, а врешті віддав і тіло своє за *Батьківщину* зміцнить наші сили за ті світлі прагнення, за які пролилася Його кров.

Вічна пам'ять тобі, *Отамане, Батьку наш!*..

Хай пером Тобі буде чужа земля, наш *Великий Страднику!*»

Шеф української групи в Барацкоші пише:

«Не маю жадної зможи висловити те тяжке враження, яке справила на мене та на всіх нас, синів України, звістка про трагічну смерть Головного Отамана Українських Республіканських Військ *С. В. Петлюри*.

Кожний з нас, хто боровся за визволення нашої Батьківщини, тут на чужині, почував себе напівсиротиною, відірваною від Матері Неньки України, але-ж кожний бачив перед собою свого Батька, на якого була вся надія і певність, що тільки він зможе вивести нас на той шлях, яким можна здобути та збудувати нашу славну, сильну Державу»...

В протоколі надзвичайних зборів, що відбулися 27-го травня в Бакеу, читасмо такі постанови:

1) Зробити добровільну збірку на вінок Головному Отаману та негайно надіслати гроші до Букарешту.

2) Вибрати комісію для організації паастасу в неділю 30-го травня.

3) Дати до церкви на 40-й день на поминки.

4) На 40-й день знову відправити панаходу.

5) Всім Українцям на протязі сорока днів носити жалобу.

6) 30-те травня повинен кожний українець святкувати в пошанування пам'яти Великого Вождя Українського Народу *С. В. Петлюри*.»

В доданому до протоколу листі шеф групи так описує настрої Бакевської Української групи:

«Помер на чужині, серед чужого народу, наш Великий борець за *Визволення України*, залишивши по собі несмертельну славу серед Українського Народу.

Цей роковий удар, нанесений просто в серце Української Еміграції, заставив упасти духом. Вся надія у кожного емігранта була на нашого Батька. У кожного була певність, що він нас визволить із неволі і разом з ним ми повернемося на нашу любу *Батьківщину*.

Забрали вороги Матір Україну та убили нашого великого діяча Батька *Петлюру*...

Лист від Української групи в Моренях, що описує перші дні національної жалоби, закінчується такими словами:

«Останню пошану *Нашому Незабутньому Борцеві за Визволення нашої Неньки України* та за добробут Українського люду віддано.

Для нас же залишилася лише пімста і ми помстимося!

Вічна-ж пам'ять Тобі, Борцеві за свободу!»

«Зараз-же після отримання телеграмми, пишуть нам з Пятра-Нямц, було скликано засідання місцевої еміграції, на якому обговорювалася тяжка та сумна звістка про несподівану смерть Голови Української Держави та Головного Отамана *С. В. Петлюри*.

Постановлено відправити велику панаходу та негайно скласти жертви на вінок та на улаштування похорон Національного Героя.

Панахіда відбулася в присутності всіх місцевих українців у неділю 30-го травня в церкві Святої Богородиці.

Після служби місцевий румунський пан-отець *Матас* виголосив дуже гарну промову, присвячену діяльності та заслугам Головного Отамана *С. В. Петлюри* перед своїм народом.

Пан-отець виявив велике знання не тільки біографії Головного Отамана, але й історії України, про яку він говорив, починаючи з Переяславської Ради.

Під час промови всі присутні плакали».

Всіх листів не вичерпати, хоч кожний з них є живою квіткою загального вінка невмірущого жалю, і тільки всі разом вони змогли-би дати бодай приблизний малюнок того національного ентузіазму, який знищив усі ріжници що поділяли членів єдиної Української сім'ї і, мимо волі, схилив над свіжою могилою Носія Української Національно-Державної Ідеї голови всіх, хто бачить в ній свою мету і зміст свого життя.

В той момент, коли пишуться ці рядки, ми ще не знаємо докладно як реагували на трагедію в Парижі Українці з зеленої Буковини.

Поки ми маємо лише ляконичне повідомлення, але характер повідомлення виразно говорить про те, що у всіх Українців, де-б вони не жили, почуття ті-ж самі.

«Буковина, читаємо в листі нашого емігранта, що мешкає в Чернівцях, приєдналася до загальної національної жалоби. Забави припинені, а надалі заборонені».

Надзвичайно характерним є ще один факт, який свідчить про велику свідомість і політичну вихованість нашої еміграції.

Не зважаючи на те, що физичний вбивця *C. В. Петлюри* мотивував свій вчинок — пімстою за погроми на Україні, у всіх листах, цілком слушно підкresлювалося, що правдиві убивці сидять в Москві та порядкують по її приписам на Україні.

«Наш єорог, пишуть в листі з Бесарабщини, щоденно й щонічно стоїть на варті і непохитно провадить свою мрію: нищить більших, щоби остаточно зробити рабами менших.

Але він помилляється: винищити усіх не можна, бо велика й могутня Українська Земля і безупинно вона видвигає могутніх борців за право Національного і взагалі людського існування свого народу».

Перші слова безмежного обурення, які приносила нам пошта з усіх закутків Румунії були адресовані не стільки проти физичного вбивця, скільки проти його моральних інспіраторів.

І тільки в останній час, коли вся жидівська преса дружньо взяла під свій захист физичного вбивця Шварцбарта, коли вона свідомо чи не свідомо, але, затушовуючи правдиві причини убивства, намагається зі Шварцбарта зробити національного містника, почали надходити нові листи, де поруч з рішучими протестами проти клевети на Національного Вождя *C. В. Петлюру* та на весь Український Народ і його визвольні змагання, лунають голоси, що кличуть до розрахунку з жидами як з нацією.

Справжнім авторам паризького злочину дуже хотілося-б, щоби природньо-стихійне почуття помсти, яким зайнялися душі всіх українців, було склероване не на їх адресу.

Їм дуже залежить і на тому аби здискредитувати і наш національний рух і всіх його провідників, а в першу чергу *C. В. Петлюру*.

Велику прислугу в цьому напрямкові робить жидівська преса та відповідальні діячі жидівського суспільства.

Тим часом, тільки дуже гарячі голови, яких тяжка біда вивела з рівноваги та які в роспуці глибокого обурення, згубили здібність логічно думати, можуть кидатися розбурханою думкою в бік найменшого спротиву й робити відповідальною цілу жидівську націю за варварський і непростимий вчинок Шварцбарта.

Б у к а р е ш т .

Польща.

I. Липовецький.

В дні національного смутку в Варшаві.

В дні національного смутку в Варшаві відбулись дві урочистих панахиди. Перша із них відбулась 30 травня в мітрополітальній церкві в Празі. Правив її о. архимандрит Полікарп Сікорський з численним духовенством. Була це урочиста панахида. Переповнена церква, велика кількість представників інших народів, серед яких: військова делегація Польського Генерального Штабу, представники Міністерства Закордонних Справ і інш., представники Грузинської еміграції, ряд відомих польських і інших громадських діячів, а поза цим море вогню, темне тло жалоби, крепів і щира Українська молитва... Стискається серце, витискаючи на очі слози: Петлюрі співають вічну пам'ять...

Друга панахида, а перед нею і літургія, відбулась в тій же церкві 3-го червня, в девятий день після смерти Головного Отамана. Правив її у сослуженню з численним духовенством, митрофорний протоієрей Теодорович. Перед панахидою чуле і патріотичне слово виголосив п. о. Сагайдаківський. Змалював він в ньому велику постать Симона Петлюри, як Вождя Українського Народу і Мученика за Українську Ідею. Над тихим Дніпром поховав колись Український Народ Великого Небіжчика — там, де спочиває Великий Кобзар України. Місце це буде Українським Олімпом. До нього ніколи не заросте стежка.

Звертаючись у друге після панахиди до присутніх зі словом, о. Сагайдаківський закликав місцевих Українських громадян з'організувати «Благодійне Т—во ім. С. В. Петлюри», яке несло би допомогу всім страдальцям за Українську Ідею. Думка ця знайшла широке співчуття серед Українського громадянства м. Варшави і від засновання згаданого т—ва відділяє нас невеликий протяг часу.

30 травня Український Літературний Гурток присвятив вечір памяті Великого Носія Ідеї Української Державності.

Українська Студенська Громада 5 червня урядила жалібні Збори своїх членів, присвячуєчи їх памяті С. Петлюри. На цих Зборах крім студенства присутні були і представники старшого громадянства та Українських організацій у Варшаві. Відкрив Збори Голова Громади — М. Лівицький вступним словом. Члени Громади Г. Драченко і В. Осінський в широких рефератах торкнулись життя і діяльності Голови Директорії, Головного Отамана — С. В. Петлюри. П. Д-р Є. Лукасевич доповнив програму жалібних зборів цікавими особистими спогадами. Громада приняла дві резолюції, в яких закликає Українське громадянство до єдинання у свіжої могили Вождя і протестує проти жидівських провокаційних інсінуацій, скерованих проти Його чистого і святого Імені, а тим самим і проти Української Нації. Збори закінчилися патріотичним співом Українського Національного гімну.

Комітет об'єднаних Українських організацій, що повстав з ініціативи Українського клубу в Варшаві влаштував 12 червня Жалібний вечір для цілої місцевої Української колонії. Академію відкрив вступним словом п. д-р Лукасевич. З широким докладом про похорон Головного Отамана виступив Голова Українського Центрального Комітету — М. Ковальський. Характеристику Головного Отамана, яко Вождя Народу дав у чулі і запальній промові Генерал В. Сальський. Від Союзу Українських студентів-емігрантів у Польщі виступив п. В. Осінський. П. Л. Лукасевич зачитав присутнім постанову Українських організацій і громадян м. Варшави, в якій вони протестують проти крівавого терору, від якого загинув невіджаєвої памяті Симон Петлюра, рішуче відкидають безпідставні і негідні закиди, роблені ворогами світлій і чистій памяті Його і Українському Народові та закликають Український Народ до єдинання, згоди і витревалости. Жалібний вечір рівноож закінчився співом Українського Національного гімну.

З ініціативи Українського Центрального Комітету повстав Комітет представників Українських організацій м. Варшави для урядження широкої жалібної академії не тільки для Українського громадянства, але і для симпатиків Української Ідеї серед інших народів.

Жалібна Академія 26-го Червня.

26-го червня відбулась у Варшаві велика й урочиста академія, присвячена памяти С. В. Петлюри, яку організував Комітет Об'єднаних Українських організацій в Польщі. Салля Т—ва Техників, в якій відбувалась академія була досить артистично уdeкорована. Серед присутніх на академії можна було бачити величезну кількість представників не українського громадянства, багато польських послів і сенаторів Польського Сейму (демократичні угруповання), представників Вищого Військового Командування, дипломатичних послів, чужинців, представників преси, наукового світу, і ріжних інших організацій. Представники від Польського громадянства увійшли до складу Президії. З промовами на академії виступали п. п. А. Лівицький, М. Ковальський, ген. В. Сальський, проф. В. Заїкін, М. Лівицький, а від Польського громадянства посол Ночніцький і сенатор Седлєцький.

В академії взяв участь хор, виконуючи «Заповіт», «Ще не вмерла Україна» та «Вічна пам'ять».

Академія пройшла з відповідною врочистістю.

ПОСТАНОВА

Українських організацій і громадян м. Варшави, об'єднаних для вшанування памяти Голови Директорії, Головного Отамана Військ Української Народної Республіки Симона Петлюри.

Злочинні кулі на вулиці Парижа 25 травня ц. р. перервали дорогоцінне життя великого нашого громадянина, Симона Петлюри, а вороги Української Державності, щоб виправдати злочинця, намагаються брудними наклепами накинути тінь на Його чисте й світле Ім'я, разом з тим на Ім'я всього Українського Народу, закидаючи Йому вчинки, в яких Він не тільки не був винен, але з якими Він боровся всіми своїми силами.

Нація в особі Симона Петлюри понесла страшну втрату, свіжа, одначе, і далека від України Його могила та негідні виступи ворожих Українській Державності чинників, ще тісніше єднають усіх нас в одну, велику, Всеукраїнську сім'ю.

Над свіжою могилою кращого Сина України, нехай замовкнуть всі дрібні суперечки, нехай ввесь Нарід зрозуміє, яку велику жертву приніс Симон Петлюра для рідного Краю, та нехай всі гідно стануть в обороні Його чистого Імені та своєї Батьківщини.

У великому та глибокому жалю, але в великій вірі та твердому пере-конанню в справедливій перемозі Української Національної Ідеї, ми нижче-підписані Українські громадяне і організації м. Варшави, зібрани 9 червня 1926 р. для вшанування памяти Симона Петлюри, Голови Директорії, Головного Отамана Військ Української Народної Республіки, схиляємося побожно перед світлою могилою Великого Сина України, Носія святої ідеї Української Державної незалежності, присіднуємо до загального голосу Українських Національних представництв, організацій і преси та протестуючи супроти кріавового терору, від якого загинув невіджалованої памяти Симон Петлюра,

рішуче відкидаємо безпідставні і негідні вакиди, роблені ворогами нашими світлій і чистій памяти Симона Петлюри і Українському Народові і кличено ввесь Український Нарід, в єдності, згоді та витревалости провадити дальшу боротьбу аж до цілковитого вдійснення національно-державних ідеалів. —

Варшава, 9 червня 1926 року.

КАЛІШ.

Звістка про смерть Отамана С. В. Петлюри дійшла дня 26-го травня. Того ж дня відслужено було панахиду.

На другий день усі емігранти повдягали жалобу. Станична церков постановила на протязі 9 днів служити службу божу з панахидою. Кожна Організація відбула жалібне засідання, на яких ухвалено низку постанов, застосовуючи в гідний спосіб до страшної події. Кожна організація рівно ж вислали співчуваючі листи до Родини Покійника, до Уряду і до Українців в інших країнах. Станична церков, в якій правилася кожного дня служба Божа і панахида поповнювалася по береги емігрантами, а особливо в девятирій день, коли зійшлися наші емігранти зі всіх поблизьких околиць.

Поза станицею відслужено також панахиди в кількох інших місцях: так 29-го травня при участі станичного церковного хору в «Домі Українського Інваліда», 1. червня з приватної ініціативи кількох емігрантів в місцевій московській церкві, того ж дня колонія Українців в Скальмержицях.

Для вшанування пам'яті Покійного Спілка Інвалідів друкує окреме число «Українського Інваліда» а Т—во був. вояків армії У. Н. Р. видало спеціальне число «Бюлетеня». Воєнно-історичне Товариство має на думці випустити окремий збірник, в якому має подати весь матеріал, що з'являється в нашій і чужоземній пресі в звязку з вбивством Отамана С. В. Петлюри.

КРАКІВ.

Виділ Т—ва «Українська Студенська Громада» в Krakovі оголосив слідуючу резолюцію:

«Українська Студенська Молодь Krakівського Університету, на своїх Зборах дня 20-го червня ц. р. протестує проти нахабних нападів жидівської преси, яка з приводу смерті бл. п. Отамана С. В. Петлюри підняла варварський наступ на визвольні змагання Українського Народу.

Безпідставні напади жидівського елементу, що в переважній своїй кількості живе від віков на наших землях і від віков був знаряддям в руках ворогів у поборюванні визвольних змагань нашого Народу, мусять викликати належний спротив.

Українська Академічна молодь Krakівського університету звертає увагу компетентних жидівських чинників, що оклеветування народу, на якого совісти не тяжить ніякий жидівський погром — грозить необчислимими наслідками в далішому співжитті обох народів».

Австрія. ВІДЕЦЬ.

Панахида для вшанування пам'яті Голови Директорії У. Н. Р. і Головного Отамана Українських Військ Симона Петлюри відбулася у Відні в румунській церкві. Панахида стягнула всі кола віденської Української еміграції — Придніпрянців і Галичан; були також найвизначніші представники Української колонії у Відні.

Заходом Академічного Гуртка жіночої молоді, Українського Жіночого Союзу, робітничого Т—ва «Родина», Академічного Т—ва «Січ» і «Українського Комітету Допомоги» влаштовано 19. VI. ц. р. жалібні збори, що відбулися в залі Architekten Verein. На зборах панував такий самий настрій, як на недавній панахиді. Вступне слово на Зборах виголосив п. М. Залізняк, а цікаві спогади про пок. Петлюру читав п. А. Жук. Закінчив Збори п. М. Ковалевський промовою про Небіжчика-Отамана, як борця за Українську Державу.